

De redactie is versterkt! • Na de basiscursus • NBV Studiedagen •
Bijbelletrie • De boer en den ijmker

Bijenhouden

10e jaargang | 1
februari 2016

1

Nederlandse BijenhoudersVereniging

NBV

Nederlandse
BijenhoudersVereniging

Redactioneel

Namens de redactie wens ik alle bijenhouders een mooi 2016 toe. In het eerste nummer van 2016 is er weer veel te lezen over allerlei bijenzaken. We starten met maar liefst vijf nieuwe series in dit nummer en we hopen dat ze u aanspreken. In de serie **Na de basis cursus** laten we de 'leerling' een vraag stellen waarop de 'meester' antwoord geeft. We willen hiermee aan een behoefte voldoen: beginnende imkers, een groeiende groep, helpen met het oplossen van een probleem dat mogelijk ook bij hen speelt. Het bekende schrijverskoppel Van der Scheer en Korevaar heeft zich over het **Gedrag van honingbijen** gebogen en de eerste aflevering heeft de titel *Wie vertelt een werkster wat ze moet doen*. Bij elke aflevering plaatsen we een passende cartoon die we uit een Duits tijdschrift mochten overnemen. Louis van den Goor zal als

nieuwe auteur elke aflevering schrijven over **Te weinig toegepaste drachtplanten**. Bart de Coo zal u in de komende nummers onder de titel **Bijenbelletrie** onderhouden over de honingbij in de poëzie. En ten slotte een serie **Uit de oude doos**. Caroline van der Laan, een van onze nieuwe redacteuren, dook in het archief van het Maandschrift voor Bijenteelt en heeft voor elk nummer een artikel uit die oude doos gehaald, waarmee we een indruk krijgen hoe het er honderd jaar geleden in de imkerij aan toeging. Veel foto's weer deze keer, ook van het Bijenhuis in de verbouw. En tot slot, zoals vorige keer al gemeld in mijn voorwoord, zal bedrijfsleider Jeroen Vorstman eind februari vertrekken. Zowel het NBV-Hoofdbestuur als Jeroen zelf schrijven over deze belangrijke beslissing.

Kees van Heemert, hoofdredacteur Bijenhouden

Bijenhouden

Jaargang 10, nummer 1, februari 2016. Oplage 7400 ex. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 8 keer per jaar, omstreeks 1/2, 15/3, 3/5, 14/6, 2/8, 13/9, 1/11, 13/12. ISSN 0926-3357.

Redactie

Kees van Heemert (hoofdredacteur), Rien van Broekhoven, Sarah van Broekhoven, Wietse Bruinsma (eindredacteur), Bart de Coo, Caroline van der Laan, Henk van der Scheer.

Vaste medewerkers

Nienke de Jong (register), Ardine Korevaar, Louis van den Goor.

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.),
(postadres secretariaat NBV)
t 0317 42 24 22
e redactie@bijenhouders.nl

Vormgeving en opmaak

GAW ontwerp + communicatie

Druk BDU Grafisch bedrijf

Omslagillustratie

Keurmeester in actie.

Foto Rien van Broekhoven.

Niet-commerciële advertenties

in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Uitsluitend voor particulieren met incidentele aanbiedingen. Betalen o.b.v. factuur. Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag.

Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen zo nodig in te korten, te redigeren of een eigen reactie te plaatsen. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden. Advertenties en bijgesloten materiaal vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Over plaatsing van handelsadvertenties beslist de NBV. Overname artikelen en illustraties, met bronvermelding na voorafgaande toestemming van de redactie.

Kopij uiterlijk 8 weken vóór de datum van verschijnen aan te leveren bij Marga Canters. Beknopte aankondigingen en berichten uit de vereniging uiterlijk 6 weken tevoren. Voor opgave van advertenties geldt vier weken. Tekst per e-mail. Digitale foto's (resolutie minstens 300 dpi bij 10x15 cm) per e-mail of upload.

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Secretariaat

Grintweg 273,
6704 AP Wageningen
t 0317 422422
e secretariaat@bijenhouders.nl
i www.bijenhouders.nl
iban NL62ABNA0539042897
bic ABNANL2A
iban NL07INGB0000846801
bic INGBNL2A
Openingstijden ma t/m vrij:
10.00-14.00 u.
Opgeven voor Imkernieuws:
www.bijenhouders.nl/media/
imkernieuws.

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273,
6704 AP Wageningen
t 0317 422733
e bijenhuis@bijenhuis.nl
i www.bijenhuis.nl
iban NL78ABNA0539042900
bic ABNANL2A
iban NL26INGB0000823276
bic INGBNL2A
Open: dinsdag t/m vrijdag 8.30-17 u. (1 mrt.-1 okt. ook zaterdag 8.30-13 u.).

Bijen@wur (PRI) | Centraal Meldpunt Bijenziekten

Pb 16, 6700 AA Wageningen
Droevendaalsesteeg 1 6708 PB
Wageningen
t 0317 486001
e bijen@wur.nl
i www.bijen.wur.nl
(m t/m v, 9-17 uur, op afspraak).

Ziek of dood volk?

Ziet u een afwijking in uw volk, die op ziekte lijkt, overleg met een collega imker. Als het niet duidelijk is raadpleeg een Bijengezondheidscoördinator (zie NBV-site). Ziet u heel veel dode bijen in en voor de kast, terwijl er genoeg voer is, dan kan besputing van een gewas in de omgeving de oorzaak zijn. Neem contact op met de NVWA: t 0800-0488 of mail naar: e info@nvwa.nl.

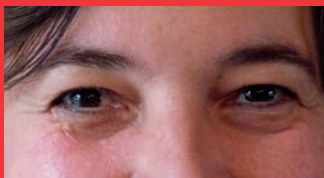
Algemeen nut

De NBV heeft de ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling)-status. Daarmee voldoet de vereniging aan de bepalingen zoals vermeld in art. 32 van de Successiewet. Door deze status is het voor u mogelijk om fiscaal aantrekkelijk een schenking aan de NBV te doen.

De jaarkleuren zijn als volgt voor de jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Maar liefst drie nieuwe redacteuren stellen zich voor.

De redactie is versterkt!

4

Heeft u al uw oude wasraten gesmolten? In 12 stappen wordt uitgelegd hoe dit moet.

Heeft u de was al gedaan?

11

Er werd heel wat gestudeerd in het najaar. Van vier studiedagen leest u de verslagen.

NBV studiedagen

16

We starten een nieuwe serie. Onze nieuwe redacteur Caroline van der Laan heeft in het archief gezocht en zal de komende afleveringen van Bijenhouden een artikel vissen uit de oude doos waarmee we een indruk krijgen hoe het er in de imkerij 100 jaar geleden aan toeging.

De oude doos

28

en verder

Na de basiscursus

Bijenbelletrie

Drachtplanten

Gedrag van honingbijen

Imkergemeenschap

NBV

- 5 Problemen bij inwinteren voorkomen
- 6 Op een dar
- 7 Sarcococca (Vleesbes)
- 8 Wie vertelt een werkster wat ze moet doen?
- 12 Kennis opdoen en keuren centraal op Stichtse Honingdag
- 14 Mail van de voorzitter | Verandering management NBV/Bijenhuis
- 15 Gezocht nieuwe voorzitter NBV-hoofdbestuur | In memoriam Jo Janssen
- 18 Afsluiting cursus Leraar bijenteelt-A 2015 in Beilen
- 19 Gefeliciteerd, gediplomeerde imkers!
- 20 Vraag en aanbod | Agenda
- 21 100 jaar imkers in Horst e.o.
- 23 Koninklijke erepenning voor Horst e.o. | Goed Geschoten
- 24 Verzamelaarsbeurs in Beesd op de Heerlijkheid Mariënwaerd
- 25 Meer koninginnenteelt: minder varroa: Verslag studiemiddag Zuid-Holland
- 26 Landelijke BD-imkerbijeenkomst 12 maart | Congres Duurzame bij: vertaling gewenst?
- 27 Leiden
- 29 Bee Deals wint European Bee Award | Gereedschap en uitrustingen gezocht Zambia | Afscheid van een imkerfamilie | Advies bestuivingvergoeding bijenvolken voor 2016 | Waarom zit er blauwe aanslag in oude voerbakjes? | Na laatste ijstijd trokken bijen en boeren samen op in Europa | 100 kindervragen bijen

Imkergemeenschap

Bijen op stand

Gelezen en gezien

De redactie is versterkt!

Sarah van Broekhoven

Mijn naam is Sarah van Broekhoven en ik woon in Wageningen. In 2011 heb ik de beginnerscursus Bijenhouden afgerond en sinds 2012 houd ik bijen samen met mijn man. Momenteel hebben we een volkje in Bennekom op de stal van de imkervereniging Veluwezoom-Ede.

Ik heb Plantenwetenschappen gestudeerd in Wageningen en heb me gespecialiseerd in entomologie (studie van insecten). Hierop ben ik onlangs gepromoveerd.

Tijdens mijn promotie heb ik veel wetenschappelijke schrijfervaring opgedaan. Ik kijk er zeer naar uit om een bijdrage te leveren aan het blad Bijenhouden, onder andere door interessant onderzoek naar bijen op een leesbare wijze te vertalen.

Rien van Broekhoven

Door een contact op het werk van mijn vriendin is mijn interesse voor het imkeren gewekt. Ik was meteen verkocht. Samen hebben wij, mijn vriendin en ik, de beginnerscursus gedaan. Omdat we in het buitengebied wonen hebben we de luxe onze bijen aan huis te kunnen houden. Nog maar twee jaar ben ik nu imker, maar dat is lang genoeg om vast te kunnen stellen dat imkeren een hobby is die uit de hand kan lopen. Ik bezoek regelmatig bijscholingsdagen, lezingen en afdelingsbijeenkomsten. Het was ook op verzoek van de afdeling (Zundert-Rijsbergen) dat wij in 2015 gastheer en -vrouw waren tijdens de Landelijke Open Imkerijdagen. Nu komt daar mijn redacteurschap voor het blad Bijenhouden bij en dat voelt als een soort van eer. Als relatief onervaren imker vertegenwoordig ik een grote groep binnen de NBV. Ik hoop een bijdrage te kunnen leveren aan het delen van kennis en wetenswaardigheden.

Caroline van der Laan

Mijn naam is Caroline van der Laan. Ik ben 49 jaar en ik woon in Culemborg met mijn man, mijn kat en ruim de helft van mijn bijenvolken. In 2013 deed ik de beginnerscursus Bijenhouden. In datzelfde jaar kreeg ik van mijn man mijn eerste bijenvolk, gekocht op de bijenmarkt in Veenendaal. Nu heb ik zeven volken op twee standen. Vier van mijn volken staan tegenover ons huis bij de moestuin langs het spoor. De andere drie volken staan in Zoelmond.

Als milieuadviseur help ik bedrijven om stap voor stap hun ecologische voetafdruk te verkleinen. Dat begint met weten waar je nu staat en daarvoor heb ik een online cursus gemaakt. Ik richt me vooral op kleinere bedrijven zonder aparte milieufunctionaris die vragen krijgen over hun milieuprestaties of CO₂-footprint.

Verder studeer ik nog Milieuwetenschappen aan de Open Universiteit. Voorjaar 2016 rond ik mijn bachelor af. Misschien ga ik daarna verder met de masteropleiding.

Problemen bij inwinteren voorkomen

Leerling Ik heb maar één bijenvolk en dat heb ik ingewinterd op twee broedkamers. In september was het volk te groot om op één broedkamer in te winteren. Bovendien was in beide broedbakken nog ruimschoots broed aanwezig. Tijdens de winter is het volk veel kleiner geworden. De tros zit nu in z'n geheel in de bovenste broedkamer. Maar heel veel dode bijen liggen nu onderin op het gaas. Ze worden

niet door de levende bijen verwijderd. In de onderste broedkamer zie ik bovendien veel schimmel op de raten. Heeft dit met elkaar te maken? Een deel van het wintervoer zit nog wel in de onderste kamer, dus als ik dat verwijder neem ik een deel van de wintervoorraad weg. Wat kan ik nú het beste doen, en in de toekomst bij het inwinteren, om dit soort problemen te voorkomen?

Meester Voordat ik er iets over durf te zeggen, eerst een hele boel reserves, voorwaarden en zaken om rekening mee te houden. Een komisch aangelegd imker zei ooit ongeveer het volgende: als je twee imkers tegenkomt die over alles dezelfde opvatting hebben en elkaar voortdurend gelijk geven, dan heb je hoogstwaarschijnlijk te maken met een imker die tegen zichzelf staat te praten in de spiegel. Mijn antwoord zal dus zeker door anderen tegengesproken worden. Laat dat vooral gebeuren; ga zelfs op zoek naar de tegenspraak. Denk vervolgens zelf na, experimenteer, observeer en word wijzer. Daar komt nog eens bij dat ook de meester het antwoord zo nu en dan schuldig zal moeten blijven.

Ik vraag me af of je de schuifla verwijderd hebt. Met het oog op het beschimmelen van raten in de onderbak is dat wel aan te bevelen. Bijen verdragen dat uitstekend, zelfs bij twintig graden vorst. Verder ziet het er naar uit dat je volk te veel winterbijen verloren heeft door de virussen en de mijten; die heb je wellicht onvoldoende in de hand gehad. Het feit dat het volk in september nog flink broedde kan een signaal geweest zijn. Het maakte wellicht een noodsprong om tegenover een flinke varroaibesmetting een flinke aanwas van winterbijen te stellen; dit fenomeen is vaak beschreven.

Als de bijen de raten slecht bezetten, dan kan dat inderdaad tot schimmel leiden. Schuifla eruit dus en de mijten beter in de hand houden. Maar moet je ook niet gewoon meer dan één volk aanhouden? Streef

ernaar om het komende seizoen zeker drie volken in te winteren! Imkeren is iets anders dan prijs-schieten, maar je mag zeker op meerdere paarden wedden, zodat je ook kunt natelen van je beste volk. Varroaresistentie en dus een goede uitwintering zou bijvoorbeeld een criterium kunnen zijn om van een bepaalde moeder na te telen. Ik hoop dat je onlangs de winterbehandeling met oxaalzuur correct en succesvol hebt uitgevoerd.

Maar goed, als het straks tijd wordt voor de voorjaarsinspectie en je zet het volk uiteraard terug op één bak, dan zit je dus opgescheept met beschimmelde raten, waar bovendien nog wintervoer in zit. De bijen werken niet graag op beschimmelde raat, is mijn ervaring. Ik zou ze op een afstand van zeker vijftien meter van de stal laten leegeten, waarmee ik misschien de grote afkeuring van menig collega op de hals haal. De afstand van zeker vijftien meter voorkomt in elk geval roverij, maar wat nou als je volk een nare ziekte onder de leden heeft? Verspreid je die ziekte dan niet door de raten te laten leegeten? Toch zie ik geen andere oplossing. Of zouden de bijen de voorresten leegeten uit beschimmelde ramen, wanneer je die bovenop een volk plaatst en het voergat in de dekplank open laat? Probeer dat anders. Misschien eerst het verzegelde voer ontzegelen, zodat ze het makkelijker opnemen. Of haal er een ontzegelme langs. Vaak zie je dat alleen de randen van de cellen beschimmeld zijn. Misschien zijn de ramen dan alsnog bruikbaar. Ze waren zo nuttig geweest.

Foto's Mari van Iersel

bijen houden februari 2016

Op een dar

*Een dar in dienst bij de Marine
mag gelden als een zeer geziene.*

*De Chef Marinestaf verklaart:
'Die dar is daarom zoveel waard,
omdat ik hem bij mistig weer
als radar in de ra monteer.'*

Bart de Coo

Laten we deze rubriek rustig beginnen. Het komende jaar ga ik u onderhouden over de honingbij in de poëzie. Er zullen uiteraard stukgelezen klassiekers voorbijkomen, maar ook duistere zonderlingen en vlijtige amateurs. Rustig beginnen, want ik zal uw verstand zo nu en dan ook flink op de proef gaan stellen. Ze kunnen het de lezer behoorlijk lastig maken, die dichters.

Kees Stip (1913-2001) kent iedereen, anders kent u wel regels van hem, zoals 'Eer was was was, was was is.' Of wellicht kunt u meteen inhaken als u leest: 'Bij Noordwijk zwom een nat konijn / te midden van een school tonijn.' Hij schreef een onafzienbare stroom van dit soort dierengedichtjes onder het pseudoniem Trijntje Fop.

Voor mij ligt de bloemlezing *Het grote beestenfeest* uit 1988, met daarin aandacht voor bijen en darren, hang-

buikzwijnen, mammoeten en koudbloedhengsten, maar ook voor groente-paarden, boekenwurmen en na-apen. Achterin staat zelfs een plaatsnamen-register.

Dat doet ter zake, want de vorm die Stip zichzelf oplegt is na de eerste lezing meteen duidelijk: zes regels in 'gepaard' rijm (AA BB CC), de zes regels bestaan uit acht of negen lettergrepen met telkens klemtonen op de lettergrepen 2, 4, 6 en 8 zodat er soort 'cadans' ontstaat – een 'metrum' heet dat – en

een aardrijkskundige naam of anderszins een soort plaatsbepaling in de eerste regel. De hoofdrol is weggelegd voor een dier en de 'clou' of de 'pointe' van het gedicht is een woordgrap. Hij week er ook wel eens een klein beetje vanaf, maar hij bleef altijd strak in de vorm: Stip dichtte geen 'vrije verzen'.

De vorm doet natuurlijk sterk denken aan de overbekende 'limerick', die gruwelijk gemaltraiteerde dichtvorm waaraan bijvoorbeeld boertige imkers in een lyrische bui zich zo graag te buiten gaan. Als je zoiets hoort als 'Er was eens een imker uit Gouda,' dan heb je bij voorbaat weinig vertrouwen in het vervolg, in literair opzicht bedoel ik. Natuurlijk zijn er prima limericks geschreven, maar je moet er wel voor van zeer goeden huize komen. Probeer anders eens een goede 'Trijntje Fop' à la Stip en je snapt dat een geslaagd gedicht meer eisen stelt dan boertigheid en een lyrische bui. Zwoegen zul je.

Niet alleen imkers dichten graag over de bijen. Buitenstaanders doen dat even graag, getuige Stip. Niet alleen van beeldende kunst en muziek laten zich uitgebreide collecties samenstellen rondom de honingbij, maar ook zeer zeker van literaire werken, waar de honingbij graag als metafoor voor van alles gebruikt wordt, vooral voor tot nadenken stemmende zaken. We zullen bovendien zien dat juist in de poëzie zaken rondom de imkerij aan de orde komen die imkers, wellicht uit gêne, niet graag met elkaar bespreken, terwijl ze eigenlijk zo ontzettend belangrijk zijn. Enfin, het wordt een mooie en leerzame rondleiding. ●

Bijenbellettrie

Te weinig toegepaste drachtplanten

Sarcococca (Vleesbes)

Tekst en foto Louis van den Goor

Sarcococca (in het Nederlands ook wel Vleesbes genoemd) is een winterharde heester. Het geslacht Sarcococca bestaat uit zo'n twintig soorten. Ze zijn afkomstig uit het Himalayagebied, zuidwest China, Afghanistan en Pakistan.

De heester vraagt weinig onderhoud. Het is een struikje met verspreid staande, enkelvoudige, leerachtige, gaafrandige, lancetvormige bladeren. In ons land varieert de hoogte tot een maximum van 80 cm. In de bladoksels vormen zich witte bloempjes. De planten zijn eenhuizig en eenslachtig: dus met aparte mannelijke en vrouwelijke bloemen aan dezelfde plant. De mannelijke bloemen hebben vier tot zes meeldraden. De brede witgele helmraden van de meeldraden zorgen voor de bloemkleur. De vrouwelijke bloemen hebben twee of drie stijlen en een twee- of driehokkig vruchtbeginsel. De bloembladen ontbreken. De bloem geurt sterk. Na bestuiving en bevruchting ontstaat een ronde zwarte bes. De sterke bloemgeur lokt bijen. De bijen verzamelen zowel stuifmeel als nectar op de bloemen. De bloei-periode valt in januari tot april. In sommige jaren bloeien de heesters al voor Kerstmis. Als de temperatuur het toelaat worden ze druk bezocht door de bijen. Zeker in gebieden met weinig drachtplanten mag deze plant niet ontbreken. Omdat het een winterbloeier is, is het aan te bevelen de plant een plek te geven niet te ver van de bijenstand.

Toepassingsmogelijkheden

Sarcococca kan op vele manieren worden toegepast: als solitair in kleinere tuinen, maar ook als vakbeplanting, voor het maken van een blokbeplanting of als lage haag. Verder zijn er Sarco-

coccosoorten die geschikt zijn als bodembedekker. Ook in potten of kuipen doet Sarcococca het goed. Een bloeiende Sarcococca in pot in de omgeving van bijvoorbeeld de keukendeur zal daar een heerlijke geur verspreiden om dagelijks van te genieten. De bloem is ook geschikt als snijbloem en ze zal binnenshuis een sterk zoete geur verspreiden. Snoeien is meestal niet nodig maar kan zondig na de bloei worden toegepast.

Gezond

Sarcococca is weinig gevoelig voor ziekten en plagen. Het is een sterke, gezonde, groenblijvende heester. Sarcococca kan worden vermeerderd door zaaïen en door zomerstek. Sommige soorten maken uitlopers en kunnen door scheuren en wortelstek worden vermeerderd.

Grond en standplaats

Sarcococca stelt geen hoge eisen aan de grond. De voorkeur gaat uit naar een vochthoudende, doorlatende, goed bemeste bodem. Op droge gronden kunnen de bladeren geel verkleuren. De plant gedijt het beste in de halfschaduw. In de felle zomerzon kunnen de bladeren zelfs verbranden. Sarcococca is behoorlijk wintervast. In zeer strenge winters doet men er goed aan de plant tegen de oostenwind te beschermen.

Conclusie

Het planten van Sarcococca verdient aanbeveling omdat het een sterke, groen blijvende, weinig onderhoud vragende, heerlijk geurende, winterbloeiende drachtplant is met vele toepassingsmogelijkheden. Sarcococca mag in de bijentuin van de imker niet ontbreken. De bijen zullen u als imker dankbaar zijn voor deze allervroegste stuifmeel- en nectarleverancier. ●

Het gedrag van honingbijen

Wie vertelt een werkster wat ze moet doen?

Tekst en foto Henk van der Scheer en Ardine Korevaar

Het bijenvolk kent geen kalender en geen werkleiders die vertellen wat er die dag of week moet worden gedaan. Laat staan dat er een vakbond is die voor de belangen van de werksters opkomt. De koningin heeft het veel te druk met eitjes leggen om voor de werksters te bepalen wie er wat moet uitvoeren. Zelfs in moerloze volken gaan de werkzaamheden gewoon door. Niemand 'vertelt' de werksters dus iets en toch doen ze dagelijks hun werk. Welke mechanismen in de hersenen van de werksters sturen dit arbeidsproces?

Normale taakverdeling

In een gezond en vitaal volk verricht een werkster heel veel verschillende taken. Naarmate ze ouder wordt, veranderen de taken en daarmee haar gedrag. Direct na haar geboorte begint ze met poetsen van cellen en eet ze veel

stuifmeel. Het stuifmeel stimuleert de ontwikkeling van haar voedersapklieren. Daardoor kan ze vanaf drie dagen na haar geboorte larven voeren met eiwitrijk voedersap en de koningin verzorgen via de hofstaat. Bijen in dit stadium worden voedsterbijen genoemd. Als ze

ongeveer veertien dagen oud zijn, zeg maar opgeschoten tieners, mogen ze meehelpen met de oudere bijen aan de rand van het broednest. Daar nemen ze de nectar over van de terugkerende haalbijen, dikken die in en slaan de ingedikte nectar op in de cellen. Tussen de twaalfde en achttiende levensdag is de wasproductie het grootst (Tautz, 2007) en helpen ze mee bij de bouw van raten. Een deel van de jonge bijen gaat zich daarna bezighouden met het opruimen van afval en verwijderen van dode bijen uit het nest en kunnen dan 'vuilnisdame' en/of 'begrafenisondernemster' worden genoemd. Een ander deel gaat, figuurlijk gesproken, op hoge poten lopen met de borst vooruit en specialiseert zich in de beveiligingsdienst als wachtbij. Deze wachtbijen herkennen de bijen van het eigen volk aan de geur van het waslaagje op het chitineschild. Wanneer de werksters ongeveer drie weken oud zijn treden in hun lichaam veranderingen op in de hoeveelheden juveniel hormoon en vitellogenine en verbreden ze hun horizon (Marco Antonio en anderen, 2008). Na oriëntatie voor de kast verkennen ze de buitenwereld en worden haalbij. Ze zullen dan nectar, stuifmeel, water en kithars verzamelen.

Over taakverdeling gesproken...

Leeftijd is niet bepalend

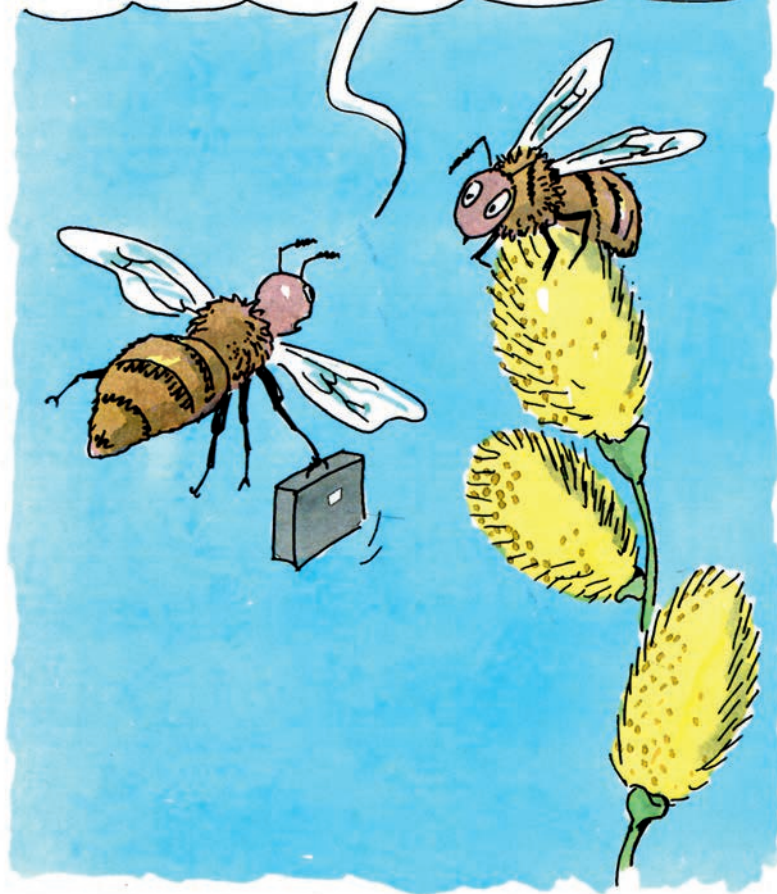
Om meer te weten te komen over hoe die taakverdeling tot stand komt verstoren onderzoekers de normale gang van zaken in een volk. Zo werden een paar duizend pas geboren bijen samen met een leggende koningin en voldoende voer in een minikastje gehuisvest om te

zien of uit die samenleving een samenwerkend volk ontstaat. En inderdaad gingen zeven dagen oude bijen naar buiten om nectar en stuifmeel te verzamelen, terwijl even oude bijen het open broed gingen verzorgen (Scheiner, 2015). Als het volk door omstandigheden ineens alleen uit oudere bijen bestaat, zoals bij het maken van een broedloze vlieger zonder toevoeging van jonge bijen, dan komt bijvoorbeeld de wasproductie weer helemaal op gang (Tautz, 2007). In dat geval moet er wel voldoende nectar te halen zijn of moet worden bijgevoerd met suikersiroop. Uit ander onderzoek bleek dat haalbijen weer huisbij worden als ze bij terugkeer een nest aantreffen met enkel broed en een leggende koningin (Arizona State University, 2012; Visser, 2012). De haalbijen verdeelden binnen enkele dagen de taken voor broedzorg en foerageren onder elkaar. Het voeden van larven vergt de aanwezigheid van voldoende vitellogenine in het bijenbloed. De jongere haalbijen die terugschakelen naar voedsterbij kunnen die vitellogenine uit hun eiwitvetlichaam betrekken. Bij die regulering van vitellogenine in het bloed speelt ook de hoeveelheid juveniel hormoon een rol (Amdam en anderen, 2005).

Van de bijen die nesttaken op zich hadden genomen bleek 50 procent na tien dagen een verbeterd vermogen te hebben ontwikkeld om nieuwe dingen te leren. Ook werd een verandering in twee eiwitten waargenomen. De onderzoekers vonden Prx6, een eiwit waarvan bekend is dat het bij mensen beschermt tegen dementie, en een eiwit dat andere eiwitten beschermt tegen beschadiging. In hoeverre die eiwitten ook een rol spelen bij het verbeterde leervermogen is niet duidelijk. Het zijn vooral de jongere haalbijen die weer broed gaan verzorgen als de voedsterbijen uit het nest worden verwijderd. Niet de leeftijd, maar hun levensverwachting zou bij die omschakeling van taken een rol spelen, aldus Kuszewska en Woyciechowski (2013). Haalbijen die met koolstofdioxide waren behandeld of die verwond waren en 'dachten' minder lang te zullen leven, schakelden minder vaak om tot voedsterbij dan onbehandelde haalbijen

Stimmt, früher war ich eine Drohne, aber jetzt bin ich Pollen- und Wabenberater!

“Ja, dat klopt. Vroeger was ik een dar, maar nu ben ik stuifmeel- en honingraten voorlichter” (Cartoon: Wolfgang Willnat)

van dezelfde leeftijd uit hetzelfde volk. Wanneer de ‘begrafenisonderneemsters’ uit een volk worden verwijderd, zullen een aantal andere jonge bijen die taak overnemen. Evenzo neemt het aantal ‘begrafenisonderneemsters’ toe als de vraag toeneemt naar hun werkzaamheden (overschrijden drempel) door een overschot aan dode bijen in het nest (Breed en anderen, 2002).

Factoren geassocieerd met ontwikkeling

Van een aantal factoren is bekend dat ze een invloed hebben op of geassocieerd zijn met de taakverdeling van de werksters, zoals de temperatuur van het broednest, de besmetting van haalbijen met nosema en de methylering van het erfelijk materiaal, het DNA.

Temperatuur broednest

De temperatuur in het broednest is

hoger in het midden dan aan de randen. Die temperatuur is (mede) bepalend voor de leeftijd waarop een werkster haalbij wordt. Hoe hoger die temperatuur, des te lager de leeftijd waarop een werkster begint met foerageren (Becher en anderen, 2010). De onderzoekers hebben hun gegevens verwerkt in een model. Door de variabelen in het model te variëren, zagen ze dat er met name in het begin van het seizoen voldoende werksters moeten zijn voor de warmtelevering aan het broednest om het volk te laten overleven. Overigens zorgen bijen van elke leeftijd voor de warmteproductie.

Nosema

Kuszewska en Woyciechowski (2014) onderzochten de levensduur van zowel haalbijen als bijen die probeerden andere volken te beroven, met het idee dat bijen met een korte resterende

levensduur meer risico's zouden nemen. Ze vingden de bijen in september op bloemen en voor bijenkasten. Een deel van beide groepen werd in kooitjes gestopt om te bepalen hoe lang die werksters nog leefden; een ander deel werd diepgevroren en naderhand op besmetting met nosemasporen onderzocht. De haalbijen leefden inderdaad drie tot zes dagen langer dan de rovers voor de kasten. Bijna alle bijen waren met nosemasporen besmet, maar bij de rovers was de besmetting 25 maal zo sterk. De onderzoekers concludeerden dan ook dat het vooral deze rovende werksters met een korte resterende levensduur zijn die riskante taken op zich nemen. Overigens is nog niet onderzocht hoe die werksters 'weten' dat ze nog maar kort te leven hebben.

DNA-methylering

De verschillende taken die werksters uitvoeren zijn ook terug te vinden bij onderzoek naar hun erfelijk materiaal, het DNA, in de hersenen. Aan dat DNA hangen methyl-groepen en het patroon van DNA-methylering verschilt opmerkelijk tussen huisbijen en haalbijen (Herb en anderen, 2012). Als een werkster wisselt van rol dan wordt ook een ander patroon van methylering waargenomen. Dat patroon is reversibel. Door methylering wordt de genexpressie beïnvloed. Genexpressie is de mate waarin het DNA van een gen gekopieerd wordt door boodschapper-RNA (mRNA) en elders in de cel vertaald wordt naar een eiwit met zijn eigen functie(s) in het lichaam. Methylering belemmert de kopiëring van DNA door mRNA geheel of gedeeltelijk. De functie van genen wordt daardoor uitgeschakeld of veranderd. Welk mechanisme de methylering van het DNA regelt in de hersenen van de honingbij is nog niet bekend, aldus de onderzoekers.

Actiedrempel

Tegenwoordig hanteren onderzoekers de hypothese dat actiedrempels bepalen wanneer een werkster een bepaalde taak gaat uitvoeren (Scheiner, 2015). Als zo'n actiedrempel wordt overschreden dan komt de betreffende werkster in actie om bepaalde werkzaamheden uit te voeren. Vergelijk het maar met

een huishouden waarin de persoon die het slechtst tegen vuile vaat kan de eerste is die gaat afwassen of de vaatwasser inruimt. Bekend is dat haalbijen gevoeliger zijn voor licht en smaak dan voedsterbijen. Dat komt van pas bij het vinden van de beste voedselbronnen. Die actiedrempel zou te maken kunnen hebben met de hoeveelheid octopamine in de hersenen. Haalbijen blijken meer receptoren in hun hersenen te hebben voor octopamine (een signaalstof tussen zenuwcellen) dan voedsterbijen. De hoeveelheid octopamine in de hersenen is bij haalbijen ook groter dan bij voedsterbijen (Reim en Scheiner, 2014). Bekend is dat de werking van octopamine haalbijen gevoeliger maakt voor het waarnemen van geringe hoeveelheden suiker in water (en nectar). Zo zullen ze ook kleine hoeveelheden suiker in de nectar van bloemen kunnen

waarnemen. Als voedsterbijen gevoerd worden met suikerwater waaraan octopamine is toegevoegd, stijgt hun gevoeligheid voor het waarnemen van geringe concentraties suiker in een voedselbron.

Toch is de actiedrempel niet altijd of alleen bepalend. Bijen kunnen 'temperatuurblind' gemaakt worden door het puntje van hun antennes te verwijderen. Als temperatuurblinde bijen samen met intacte bijen het broed verzorgen, zullen ze toch een aandeel in de warmteproductie leveren, ook al kunnen ze zelf de drempelwaarde van temperatuuurdaling niet waarnemen. Hier is dus een of andere vorm van communicatie noodzakelijk. Maar daarover een andere keer meer. ◆

Literatuurlijst: www.bijenhouders.nl > actueel en media > tijdschrift Bijenhouders > aanvulling > februari 2016

De enthousiaste bouwvakkers gaan volledig los bij de verbouwing van het Bijenhuis, want de dag van de feestelijke opening, 9 april, komt met rasse schreden naderbij. Maar af en toe moet er ook gepauzeerd kunnen worden! Foto's Marga Canters.

Oude raten omsmelten in 12 stappen

Heeft u de was al gedaan?

Tekst en foto's Kees van Heemert en Gerrit Harmsen

De vraag stellen is hem beantwoorden. Of zit u zo goed in de 'slappe was' dat u dit klusje uitbesteedt? In het vroege voorjaar is er vast een moment om de oude raat, al of niet in de raampjes, om te smelten tot schone was. Wij hebben eens wat oude raat verzameld en de benodigde spullen erbij gepakt en stap voor stap het smelten in beeld gebracht.

Stap 1 Selecteer de raampjes met oude raat die omgesmolten moeten worden. Figuur 1 laat een raam met oude raat zien naast een raam dat nog een jaar gebruikt kan worden.

Stap 2 Zet de stoomwassmelter klaar op een kist. Die bestaat uit een stoomdrum, met een rooster bijna onderin, met onderaan een aftapopening (fig. 2).

Stap 3 Vul de wassmelter met 10-14 raampjes, afhankelijk van de raamgrootte, en met losse stukken oude raat (fig. 3).

Stap 4 Plaats de elektrische stoomgenerator op de stoomdrum en vul de stoomgenerator tot het maximumniveau (fig. 4).

Stap 5 Zet een grote pan, bijvoorbeeld van een snelkookpan, onder de opening en vul die met een halve liter water. De uitgesmolten was koekt dan niet aan de bodem van de pan vast.

Stap 6 Plaats een dun ijzeren staafje met een bocht in de opening, zodat de vloeibare was zonder spetteren langs het staafje naar beneden kan lopen (fig. 5).

Stap 7 Schakel de stoomgenerator in en laat het smeltproces ongeveer een uur duren. Het water is nu tot op het minimum gekomen. Laat de stoomgenerator niet droogkoken; het verwarmingselement kan stuk gaan.

Stap 8 Als de was uit de stoomdrum is gelopen blijven de raampjes over met wat aanhangend vuil. Dat kan er

gemakkelijk worden afgeklopt of gekrabd en de draden blijven heel (fig. 6).

Stap 9 Als de was is afgekoeld, heeft u een wasblok van 2-3 kg. De onderkant kan er wat grillig uitzien maar dat smelt u toch weer om bij de volgende zuivering van de was (fig. 7).

Stap 10 Voor verdere zuivering het wasblok in dezelfde pan met voldoende water, 0,75 liter, verhitten op een verwarmingsplaat tot de was geheel vloeibaar is en borrelt. Blijf continu controle houden, de was mag niet overkoken. Dan het verwarmingselement uitzetten en het geheel 12 uur laten afkoelen. Het vuil in de was zakt naar beneden en het wasblok krimpt waardoor je het makkelijk uit de pan kunt halen en het vuil er aan de onderkant kunt afschrappen.

Stap 11 Het resultaat is een mooi wasblok dat het Bijenhuis in Wageningen van u koopt of waarvan u kaarsen kunt maken (fig. 8).

Stap 12 Het is ook een makkelijke manier om de broed- en honingkamer-raampjes goed te reinigen en te ontsmetten met behoud van de draden. Deze even opspannen en de ramen zijn weer bruikbaar voor het volgende bijenseizoen. ♦

Kennis opdoen en keuren centraal op Stichtse Honingdag

Tekst Rinus Sommeijer en Henk Verver

Al eenentwintig jaar was de wisselbeker van de 'Stichtse Honingkeuring' in het bezit van Arie de Leeuw, die samen met echtgenote Jannie een belangrijke nestor van de Utrechtse Bijenhoudersvereniging is. De Utrechtse afdeling van de NBV vond het nu weer eens tijd om een honingkeuring te organiseren. De honingkeurmeesters Henk Verver en Rinus Sommeijer waren gevraagd om mee te werken aan het programma. Zaterdag 17 oktober was het zover. In de schitterende omgeving van de beroemde Botanische Tuinen van Universiteit Utrecht kwamen imkers uit Utrecht en het midden van het land bijeen om hun producten te laten keuren en om interessante kennis op te doen.

Johan Calis

Het ochtendprogramma begon met een lezing door Johan Calis, voorzitter van de imkervereniging VBBN Laren/Blaricum. Samen met Willem-Jan Boot is hij eigenaar van de bekende Inbuzz bestuivingsimkerij en met Pam van Stratum werkt hij aan Inbuzz Extra, een bedrijf voor bijenproducten en bestuivingswerk met solitaire bijen. Johan hield een schitterend verhaal over de, ondertussen al door velen toegepaste, bedrijfsmethode ontwikkeld door de Studieclub Praktisch Imkeren van VBBN Laren/Blaricum. Hiermee worden jaarlijks de raten in een volk vernieuwd. Daarna vertelde hij over de selectie van varroa-tolerante bijen door hun Teeltgroep Vitale Bijen. Na afloop was er een levendige discussie met veel vragen.

Eric Blankert

Als voorzitter van de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten kon Eric uitstekend uitleggen wat er zoal komt kijken bij de analyse van stuifmeel in honing. Naast veel andere

bijenteelactiviteiten coördineert Eric met veel succes de landelijke studie-groep voor stuifmeelonderzoek. Eens per twee maanden, op de tweede zaterdag van de oneven maanden, komen deze deskundigen bijeen om samen, met hun eigen microscopen, aan stuifmeelonderzoek te werken. In zijn presentatie liet Eric de basiskenmerken van de pollenmorfologie zien en de indrukwekkende diversiteit aan typen stuifmeelkorrels. Een van de mooie projecten van de Nederlandse Commissie Bijenproducten is de website waarop voor honingonderzoek belangrijke typen stuifmeelkorrels te vinden zijn. Hier zijn ook andere afbeeldingen van de bijbehorende drachtplanten opgenomen. Enkele leden van de commissie waren aanwezig, zij konden in de pauzes laten zien, door de microscoop en met meegebrachte literatuur, wat hun stuifmeelonderzoek inhoudt.

De middagpauze met feestelijk belegde broodjes voor de deelnemers brachten we door in de schitterende serre van het tuinencomplex. Aan het eind van de pauze reden de keurmeesters, gestoken in vlekkeloos witte laboratoriumjassen, de gekeurde producten binnen. Een wagen vol met potjes met honing, flessen mede, blokken bijenwas en nog veel meer, werd uitgeladen om alles fraai ten toon te stellen.

Jaap Kerkvliet

De medewerking van Jaap Kerkvliet was bijzonder belangrijk voor deze honingdag. Jaap is jarenlang werkzaam geweest bij de toenmalige Keuringsdienst van Waren (tegenwoordig de Ned. Warenautoriteit). Tijdens dat werk heeft hij zich ontwikkeld tot een internationaal bekende deskundige op het gebied van honinganalyses. Zijn bijdrage aan het internationale honinggebeuren betreft vooral het standaardiseren van het analytisch-chemische en microscopische onderzoek, leidend tot de opstelling van de Regulatory Standards van de EU en daarmee aanpassing van de Codex Alimentarius van de FAO. Jaap's bijdrage aan de internationale wetgeving verliep via de advisering aan de betreffende Neder-

landse 'levensmiddeleninspecteur' van het ministerie van VROM. In Nederland was Jaap eigenlijk bij alles over honingkwaliteit betrokken. Zo was zijn medewerking ook belangrijk bij de training van bijenstudenten uit de tropen op de Universiteit Utrecht. Hij speelde een belangrijke rol binnen NECTAR, niet alleen als deskundige voor tropische honing maar ook als coördinator voor bijenteelt in Afrika. Zijn middaglezing was tegelijk ook een demonstratie van allerlei technieken die voor de honingkeuring belangrijk zijn. Hij had laboratoriummateriaal meegebracht voor eenvoudige experimenten, zoals polaroid-filters en chemisch testmateriaal en liet zien wat er komt kijken bij de analyse van het watergehalte met een refractometer. Bij een microscopische karakterisering van honing kunnen ook andere insluitsels dan stuifmeelkorrels gebruikt worden. Zo kan bijvoorbeeld ook verontreiniging met rietsuiker met de microscoop aangetoond worden.

De afsluiting, weer in die mooie serre, betrof allereerst de uitslag van de keuring. Pierre Sanders, internationaal bekend honingkeurmeester, maakte de uitslag bekend. Hij gaf een duidelijk, maar niet minder humoristisch, beeld van wat deze keuring inhoudt. Er waren veel zeer goede inzendingen voor vloeibare, gekristalliseerde en kristalliserende honing en crèmehoning. Maar er waren toch ook heel wat kritische opmerkingen. Hierna werden de oorkondes uitgereikt. De wisselbeker werd gewonnen door Aart van der Linden, die erg veel had ingezonden. De keurmeesters beoordeelden de kwaliteit van de mede als uitmuntend. Volgens grapjes uit het publiek was duidelijk zichtbaar dat de keurmeesters inderdaad een hoeveelheid van de mede voor de keuring hadden moeten innemen. Luuk Emmink, vice-voorzitter van de Utrechtse Bijenhouders Vereniging, kon ten slotte deze bijzonder succesvolle en zeer gezellige Stichtse Honingdag afsluiten. Daarna was het voor een ieder mogelijk om ook van die winnende mede te proeven, dan wel een verfrissing te nuttigen. ●

Foto boven: uitreiking oorkonde voor 'uitmuntende' mede aan Monique Quaedackers. Foto onder: demonstratie van stuifmeelonderzoek met de microscoop. Foto's Luuk Emmink

Mail van de voorzitter

Speerpunten

Dit bericht schrijf ik terwijl de eerste sneeuwkllokjes en narcissen al in bloei staan. Het moet niet gekker worden. Velen konden de oxaalzuurbehandeling niet uitvoeren vanwege de te hoge temperatuur. Vorige winter hadden rond de jaarwisseling al driehonderd imkers hun bevindingen gemeld in de online enquête. Nu net iets meer dan veertig. De plannen voor het nieuwe seizoen liepen al direct averij op.

Hoe is het met uw goede voornemens voor dit jaar gesteld? Ze zijn al weer een maand oud... Organisaties en bedrijven hebben voornemens omschreven in doelen, aandachtsvelden, targets en meer van die

termen. Dat geldt ook voor de NBV. In ons meerjarenbeleidsplan ontwikkelen we een activiteitenplan met speerpunten voor het lopende jaar. Ik laat er een paar de revue passeren, maar eerst het volgende. Via berichten aan de afdelingsbesturen en de groepen is bekend gemaakt dat er in november een fundamenteel verschil van opvatting was ontstaan tussen het hoofdbestuur en de manager Bijenhuis, Jeroen Vorstman, over zijn functioneren. Vlak voor het eind van 2015 zijn we er met Jeroen in geslaagd tot een wederzijds acceptabele oplossing te komen. Ik ben daar blij om. Afsproken is dat er over de aard en inhoud van het conflict geen mededelingen worden gedaan. Elders in dit blad vindt u berichten van het bestuur en van Jeroen.

Terug naar de NBV speerpunten. De passie voor het houden van bijen verbindt ons. De vereniging maakt een enorme verjonging door, zowel in de leeftijd van de gemiddelde imker als in jaren ervaring. Eén op de vijf leden heeft nog maar drie jaar of minder bijen. De behoefte aan informatie over de imkerwereld, het houden van bijen en de vereniging is groot. Ook dit jaar verwelkomen we naar schatting weer duizend nieuwe cursisten in de basisopleiding. Het is een geweldige ontwikkeling, maar die vraagt ook een speciale aanpak. Er ligt een enorme taak voor de landelijke vereniging in al haar uitingen. Op afdelingsniveau kunnen 'bijenvaders' en laagdrempelige imkercafé's bijdragen aan het slagen van de nieuwe hobby van enkele duizenden.

De bijengezondheid vraagt onverminderd aandacht. Er lopen talloze initiatieven voor verbetering van de dracht. Zowel vanuit provinciale overheden als door burgerinitiatieven. Het is geweldig dat men inziet dat we niet zonder bijen kunnen. Het lijkt er op dat we op de goede weg zijn naar een lagere wintersterfte, maar zolang de varroamijt het nog kan winnen van onze volken, zijn we er niet. De bijenwereld is met nauwgezette selectie hard op weg naar de VSH-honingbij: Varroa Sensitive Hygiene' oftewel 'varroagevoelige hygiëne'. Het komt er op neer dat bijenvolken zelf in staat zijn de varroapopulatie laag te houden. Bestrijding met middelen en methoden wordt dan overbodig. De NBV is nauw betrokken bij dit proces.

Als laatste punt: ons Bijenhuis. De vernieuwbouw, gericht op een beter geoutilleerd verenigingsonderkomen en imkerwinkel, gaat als een speer. Bouwvakkers, medewerkers en bestuursleden werken eendrachtig samen. Hoewel het af en toe flink behelpen is, lopen alle zaken door. De officiële heropening van het Bijenhuis staat gepland voor 9 april. In Bijenhouden 2016 # 2 daarover veel meer informatie.

Jan Dommerholt, voorzitter

Verandering management NBV/ Bijenhuis

Half december jl. hebben we u geïnformeerd over de werkhervatting van de manager van het Bijenhuis, Jeroen Vorstman. Inmiddels hebben wij, in goed overleg met Jeroen, besloten dat zijn arbeidsovereenkomst met de NBV eindigt per 1 maart 2016. Jeroen is tot 1 maart a.s. vrijgesteld van het verrichten van werkzaamheden. De taken van Jeroen worden voorlopig waargenomen door Riet Oostendorp, voor zover het de afdeling handel en financiële zaken betreft. Voor overige zaken kunt u zich richten tot Gerda Bogaards van het secretariaat van de NBV.

We vertrouwen erop u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben en attenderen u tevens op het desbetreffende bericht in ons eerstvolgende verenigingsblad 'Bijenhouden'.

Hoofdbestuur NBV

Blad inbinden

Een manier om uw afleveringen van Bijenhouden mooi te houden is ze te laten inbinden. Dat kan via de NBV. Zie Bijenhouden 2015#8, pag. 18 voor meer info.

Mogen wij uw jaargang(en) vóór 1 mei 2016 hebben ontvangen? U kunt ze sturen aan: Secretariaat NBV, t.a.v. Marga Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen. Afgeven in de winkel (heropening op 9 april) of bij een deponhouder die naar Wageningen gaat. Inleveren tijdens onze Algemene Ledenvergadering op 23 april 2016 mag natuurlijk ook.

Gezocht nieuwe voorzitter NBV- hoofdbestuur

Op de Algemene Ledenvergadering van april 2017 zal in de vacature van voorzitter van de Nederlandse Bijenhouders Vereniging moeten worden voorzien. Wie stelt zich kandidaat voor deze unieke functie in een groeiende vereniging van imkers?

Het Hoofdbestuur acht het niet verstandig de nieuwe voorzitter pas te benoemen op het moment dat de vorige aftreedt en stelt daarom voor op de ALV in april 2016 reeds de 'aankomende' voorzitter te benoemen die op de ALV van 2017 in functie treedt en zich intussen inwerkt.

Profiel

Goede bestuurlijke kwaliteiten, vaardigheid in het leiden van vergaderingen en hij/zij moet in staat zijn de vereniging te representeren. Redelijk thuis in de bijenhouderij en bereid enkele dagdelen per week aan deze functie te besteden.

Lidmaatschap van het Hoofdbestuur is een vrijwilligersfunctie. Er geldt een bescheiden reiskosten- en onkostenvergoeding.

Reageren

Voor informatie over deze functie kunt u bellen met de huidige voorzitter Jan Dommerholt, m 06-53899843.

Aanmelding van kandidaten voor deze vacature, voorzien van curriculum vitae, kunt u tót 1 maart 2016 indienen bij het secretariaat van de NBV: secretariaat@bijenhouders.nl.

In memoriam

Op 10 november is na een kort ziekbed in alle rust heengegaan, ons erelid

Jo Janssen

Een groot deel van zijn leven heeft in het teken gestaan van de imkerij, waar hij op zeer veel verschillende manieren mee bezig is geweest.

Jo is jarenlang lid geweest van het hoofdbestuur van de Bond van Bijenhouders van de NCB, later de ZLTO. Hij was in die tijd een regelmatige gast bij officiële gelegenheden als representant van de Bond van Bijenhouders NCB/ZLTO. Een bijzondere taak in deze functie was ook het organiseren van de jaarlijkse studiedag. Deze traditie is tot op de dag van vandaag voortgezet in drie regionale studiedagen in november.

Ook ontwikkelde hij materiaal over het onderwerp bijen voor het basisonderwijs. Daarnaast was hij een vaste deelnemer aan de presentatie van de bijenhouders op de jaarlijkse tuinbeurs Tuinidee in 's-Hertogenbosch.

Ook was Jo, naast enthousiaste imker, lange tijd voorzitter van onze imkervereniging Oeffelt en Omstreken en leraar bijenteelt.

Hij leidde lokale imkers op, schreef in dat kader regelmatig een bijenkrant en ontving tot voor kort met veel plezier groepen om ze over zijn passie te vertellen.

Hij was één van de stimulators achter de fusie van de verschillende landelijke bonden hetgeen in 2006 uitmondde in de oprichting van de Nederlandse BijenhoudersVereniging (NBV).

Niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland was hij actief in de imkerij. Zo richtte hij in Ghana een naar hem genoemde imkervereniging op, die hij jarenlang met raad en daad ter zijde stond.

Jo was dus niet alleen een passionele imker, maar ook iemand die veel tijd en energie stak in het verspreiden van zijn kennis en het op verschillende manieren samenbrengen van imkers. Wij zullen hem en zijn betrokkenheid missen en wensen zijn familie en vrienden veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Jo's laatste wens is in vervulling gegaan: nog éénmaal naar zijn geliefde bijen met behulp van de wensambulance. Niet lang na dit bezoek is hij overleden.

Imkersvereniging Oeffelt e.o.
Hoofdbestuur van de NBV

7 november Beilen, 14 november Breda, 21 november Maastricht

Veel belangstelling voor studiedagen NBV

Tekst Roel Broekman, Rien van Broekhoven en Wietse Bruinsma. Foto's Roel Broekman en Rien van Broekhoven.

Beilen

“Hoe helpen we elkaar aan zachteardige bijen?” was het thema op de studiedag in Beilen. Het ging dus over bijen die prettig en gemakkelijk te behandelen zijn en geen overlast geven in de omgeving. Ruim 150 imkers waren van de

resultaten worden geboekt. In de vereniging is men enthousiast is over de werkwijze. Verbetering van het contact tussen de imkers onderling is daarbij een belangrijk bijeffect.

In zes workshops werd ingegaan op de praktijk van de koninginnenteelt, waarbij zowel

Breda

Studiedagen van de NBV: altijd leuk, altijd leerzaam. Leuk, want je ontmoet er je collega-imkers (weer eens) een keer. En leerzaam, omdat je er altijd wel wat van kunt opsteken. Ja, dat geldt ook voor de meer ervaren imker

Beilen: een enkeling let niet op!

Beilen: alle aandacht voor Luuk Hamming.

Breda: Keuring in volle gang.

partij. Begonnen werd met lezingen van Lucas Hamming en Jos Römgen, leraren bijenteelt en koninginnenteelers. Ze namen achtereenvolgens de Buckfast- en de Carnicabij onder de loep.

Wim van den Oord, lid van de NBV-onderwijscommissie en organisator van specialistische bijencursussen, vertelde daarna over mogelijkheden om elkaar in verenigingsverband te helpen aan vriendelijke, zachteardige bijen. Als voorbeeld lichtte hij de werkwijze toe van de vereniging Sint Ambrosius in Middelbeers: elkaar helpen om gedrag en honingproductie van de bijen te verbeteren. Een commissie koninginnenteelt regelt het overlarven, zorgt voor kernvolkjes en verdeelt het teeltmateriaal. Wim maakte de kanttekening dat het een hele klus is, maar dat er met veel inzet goede

beginnende imkers met weinig ervaring met het vermeerderen van koninginnen als gevorderden aan hun trekken kwamen. Pas afgestudeerde leraren verzorgden de beginnersworkshops, terwijl meer ervaren mensen die voor de gevorderden voor hun rekening namen. Ook was er een workshop over de rol van de plaatselijke vereniging en een over biologische honing en biologisch imkeren.

Organisator NoN-Bijeen, het samenwerkingsverband van Noord-Nederland, Oost-Overijssel en Noordwest-Duitsland, kijkt terug op een zeer geslaagde dag, met een goede sfeer, waar veel contacten zijn aangehaald en verstevigd. Ongetwijfeld zal dat bijdragen aan het structureel opzetten van doppenprojecten in de praktijk.

die al veel kennis in huis heeft! Dit laatste was te merken aan de reacties op de presentatie van Nico van den Boomen met als titel ‘*Vitale, zachteardige bijen*’. Hoewel aanvankelijk warrig en ongestructureerd, en daarom lastig te volgen, scoorde het slotakkoord toch nog een goede voldoende.

Aan de ruim 60 aanwezigen legde Nico de methode uit waarmee hij zijn bijen vitaal en zachteardig houdt. Jarenlang heeft hij geëxperimenteerd met zijn bijen, waarbij varroabestrijding en het omgaan met zwermgedrag centraal stonden. De vitaliteit die hij zodoende bij zijn bijen realiseerde, wist hij te koppelen aan een zeer zachteardig karakter. Dit laatste als gevolg van een uitgekende selectiemethode bij het telen van koninginnen en nieuwe volken.

Aad van Diemen (*'Solitaire bijen'*), Erik van den Hoeven (*'Planten in de stad'*) en Aat Rietveld (*'Drachtverbetering'*) namen de workshops van het middagprogramma voor hun rekening. Laatstgenoemde vertelde over een aantal praktische beplantingsprojecten in de omgeving van Breda, die in samenwerking met (en gefinancierd door) de gemeente tot stand zijn gekomen. Meer over dit onderwerp in een volgend nummer.

Met het keuren van producten vormde het Bijkersgilde de rode draad van de studiedag. Bezoekers konden voor aanvang van het programma hun producten ter keuring aanbieden. De vier aanwezige keurmeesters moesten flink aan de bak om alle aangeboden was en honing vóór het einde van de middag een

Maastricht

Deze zeer geslaagde studiedag, gezamenlijk georganiseerd door de Imkerverenigingen Mijnstreek en Mergelland, vond plaats op het fraaie kasteel Vaeshartelt, onder de rook van Maastricht.

Er waren zeker 200 mensen aanwezig, met Dr. Pia Aumeier van de Ruhr-Universität in Bochum als belangrijke publiekstrekker. Voorzitter Hub Maar van Imkervereniging Mergelland opende de dag. Namens de NBV wees Jan Schrage in zijn inleiding op de meer dan 1000 cursisten in 2015. De helft van de leden van de NBV imkert minder dan vier jaar. Reden dus om veel aandacht te schenken aan permanente vorming. Het optreden van Pia Aumeier bestond uit

De twee lezingen zaten tjokvol met praktische raadgevingen, veelal na te lezen op haar web site <http://tinyurl.com/imkereij>. Ook zeer de moeite waard zijn www.immelieb.de, de site van Dr. Gerhard Liebig met veel praktische filmpjes, en de site van Simon Hummel, ook uit de 'Hohenheimer school': www.einfach-imkern.de.

De kracht van Pia Aumeier ligt in haar bevoegen presentatie, in combinatie met een PR campagne die klinkt als een klok. Iedere deelnemer kreeg een geplastificeerde kaart mee naar huis waarin de bedrijfsmethode nog eens compleet en bondig beschreven staat. Het middagedeelte van de dag was ingevuld met vier parallelle workshops:

- 'Biomimicry, innoveren samen met de natuur en de honingbij' door Mark Pluijmen.

Maastricht: hartelijk welkom. Hier inschrijven!

Maastricht: natuurlijk een afsluitende loterij.

classificatie te geven. De blijdschap bij een aantal inzenders was groot, toen bleek dat hun producten het predicaat 'Uitmuntend' was toegekend. Dat is warempel een 10!

Het Bijkersgilde benadrukte bij de presentatie van de resultaten de etiketeisen voor honing. Dit is een lange lijst met voorschriften, die begin 2015 ook nog eens zijn verscherpt als gevolg van nieuwe Europese regelgeving. Veel imkers moeten hun etiketten nog aanpassen aan de nieuwe regels.

En tenslotte de trekking van de loterij. Met een beetje geluk keer je huiswaarts met een leuke prijs! Dagvoorzitter Aat Rietveld mag terugkijken op een geslaagde dag.

twee voordrachten over de Hohenheimer bedrijfsmethode: *'Fitte Bienen und dauerhaft gesunde Imker – mit der richtigen Beute kein Problem'* en *'Nie wieder Völkerverluste mit einer einfachen Betriebsweise'*. Hierin zette ze de kernpunten van deze bedrijfswijze uiteen: Varroa onder controle houden; gedeelde broedruimte; jonge koninginnen; consequente raatvernieuwing; volken sterk inwinteren met genoeg voer; zwermverhindering; veel jonge volken produceren.

Aumeier toonde ook het ongehoord grote scala aan Varroa-oplossingen: Bijensauna, Varroa Controller, Varroa Gate, Müller Brett, Mite Zapper, en vele meer. Ze gelooft er niet in.

- 'Rensonmethode in relatie tot bezetting van bijenstanden' door Stephan Gross.
- 'Apitherapie: bijenproducten medicinaal toegepast' door Harrie Crombag.
- 'Praktisch imkeren, vooral voor beginnende imkers' door Robert Cox.

De honingkeuring, tenslotte, was in handen van het Bijkersgilde.

Afsluiting cursus Leraar bijenteelt-A 2015 in Beilen

Tekst Jan Eppinga en Jaap Smit (Commissie Bijenteeltonderwijs)

Door de vraag naar scholing en om het tekort aan leraren in Noordoost-Nederland weg te werken, organiseerde de commissie Bijenteelt-onderwijs een opleiding Leraar bijenteelt-A, nu in Beilen. Cursusleiders waren Jaap Smit en Jan Eppinga. Op 25 november vorig jaar kregen, na bijna een jaar hard werken, 20 nieuwe leraren hun diploma. De meeste deelnemers kwamen uit de regio. De samenstelling van de groep was divers wat betreft geslacht, imkervaring en -filosofie. Juist deze diversiteit zorgde voor een enthousiaste groep en een fijne sfeer.

Cursiste Stephanie Eidhof, lid van de Enschedese imkervereniging, houdt sinds zeven jaar Carnica's samen met haar man. Zij vertelt: "Ik ben gepassioneerd in het enthousiasmeren van mensen in hun vak, zoals jonge imkers wegwijzen maken in de bijenwereld. Wat ik de afgelopen jaren wel heb geleerd is: hoe meer je weet van bijen, des te meer er te leren valt." Ook cursist Arnold Bijsterveld is te spreken over de cursus. "Jaap en Jan zetten nauwgezet het lesprogramma uiteen. Donderdu, da's nog wel wat, dacht ik bij mezelf. De aandacht werd snel verlegd naar het scherm met een mooie presentatie over – wat was het ook alweer – natuurlijk bijen. Toch mooi dat er zoveel onderzoek is gedaan naar dit kleine, nietige wezentje en waar we hier de vruchten van plukken."

Er werd flink gestudeerd op de theorie en geoefend in het presenteren. Hierbij kwamen de verschillen in benadering van het bijenhouden goed tot uitdrukking en dat gaf voer voor dis-

cussie. Er werd stage gelopen bij diverse basiscursussen.

"Het volgen van de opleiding Leraar bijenteelt-A was een geweldig leuke, informatieve ervaring. Het delen van kennis met twintig ervaren imkers was een feestje", aldus Stephanie. "De opdrachten waren pittig, maar zeer informatief. Daarnaast kregen we veel informatie met prachtige dia's van diverse gastdocenten over onder andere de biologie van drachtplanten, de bijengezondheid, het gedrag en de biologie van bijen en de didactiek."

Arnold Bijleveld vertelt: "Praktijklessen verzorgen ging ons makkelijk af door ervaring hiermee. Toch heb ik er nog wat aan gesleuteld door de kennis die ik in de cursus heb opgedaan. De cursusedagen op woensdag en zaterdag bezochten we trouw. Het onderdeel 'bij en bloem' intrigeerde mij wel. Bijna een 'bloemlezing' van Theo, maar ik heb ervan genoten."

De cursisten hebben zelfstandig een doppenproject bij diverse verenigingen opgezet. De uitvoering was zeer leerzaam voor alle betrokkenen! Een doppenproject is nieuw in de lerarenopleiding en sluit aan bij het streven van de commissie Bijenteeltonderwijs om voor beginnende imkers een brug te slaan tussen basis- en vervolgcursus. Door onder passende begeleiding goed teeltmateriaal (doppen) aan te leveren, worden nieuwe bijenhouders gesteund bij het verkrijgen en behouden van bijen met beter gedrag. Dat is plezierig voor de imker en zijn of haar omgeving.

Stephanie vertelt: "Dankzij de presentaties en ervaringen van medecursisten is de interesse

aangewakkerd voor andere bedrijfsmethoden, voor de Buckfastbij en voor koninginnenteelt vanuit het beebreed-project. We werden gastvrij ontvangen bij het doppenproject van imkervereniging Haaksbergen."

Naast tips voor het opzetten van diverse cursussen, kreeg Stephanie ook uitnodigingen om presentaties te houden over bijengezondheid. Daarnaast gaf zij een presentatie over het doppenproject op de landelijke NBV-studiedag in Beilen en gaat zij het leraarschap uitvoeren bij de basiscursus voor de eigen afdeling.

"De toetsen gingen me soms moeilijk af, maar aan het eind van de rit zijn we toch allemaal geslaagd en daar gingen de tochten naar Beilen toch om. Ik ben vol lof over alle docenten. De komende weken ga ik lekker klussen en me voorbereiden voor de nieuw te bouwen bijenstal voor imkervereniging 't Hoogeland", aldus Arnold.

Op de studiedag te Beilen verzorgden drie pas afgestudeerde leerkrachten al gewaardeerde workshops over koninginnen vermeerderen voor eigen gebruik.

Tijdens een gezellig samenzijn met partners en genodigden reikten de cursusleiders met een persoonlijk woord de diploma's uit. Bert Willigenburg, lid van het hoofdbestuur van de NBV, feliciteerde de geslaagden en benadrukte de behoefte aan nieuwe leraren. De positieve invloed van diversiteit bij imkers zou bij veel verenigingen meer moeten doordringen, vond hij. Met een interessante verhandeling over Mede maken door Jan Enne Dees werd de avond afgesloten.

Geslaagden met de cursusleiders (Jaap Smit geheel links en Jaap Eppinga rechts zittend). Wel geslaagd maar niet op de foto: Ellen Rodenstein, Rob Le Mair en Frank Leenen.

Gefeliciteerd, gediplomeerde imkers!

1. Geslaagden cursisten 2015 St. Ambrosius Peelland, Deurne

In 2015 hebben 15 personen de basiscursus Bijenhouden met succes afgerond. Op de foto vlnr: Martien Tielemans, Paul Yoe, Maya Schoone, Kees van Kollenburg, Dymphie Cornelissen, Ton Blenk, Jet Willemsen, Nico van Lieshout, Ben Gerritsen en bijenteeltleraar Jos van den Heuvel. Niet op de foto maar wel geslaagd: Henny Basten, Rini Ketelaars, Jan Maas, Allard Taminiau, Nini Tielle, Gert Vissers. Tevens dank aan de praktijk-assistenten Piet Friesen en Tini van Dijk. De diploma's werden uitgereikt op 11 december jl. op het jaarlijkse Ambrosiusfeest van Bijenh. ver. St. Ambrosius Peelland. Foto Jan Berkers

2. Geslaagde cursisten 2015 Oirschot/De Beerzen

Door elkaar staan geslaagden van de basiscursus Bijenhouden en de cursus Bijengezondheid van St. Ambrosius Oirschot/De Beerzen. Diploma-uitreiking op 8 oktober 2015. Foto Jan Appels

3. Geslaagde cursisten 2014-2015 Geffen

Van de basis- en de vervolgcursus Bijenhouden 2014-2015. Gehurkt vlnr: Abe Martens, Jos van den Boom, Mariëlle van Egmond en Marieke van der Heij. 1e rij staand vlnr: Jan van de Ven, Hans van Lieverloo, Piet Claassen, Thom van Bergen, Frits van Hoof, Ria van de Wetering, Wilbert Duifhuizen, Henk Cobussen, Rini Maas, Jan Kersten en Karel van Orsouw. Helemaal achteraan staand vlnr: Namik Arslan en Vincent Kluijtmans. Niet op de foto maar wel geslaagd: Luc Klomp en Rudi Daverveld.

4. Geslaagde cursisten, Horst:

Tijdens de Ambrosiusviering op 12 december 2015 hebben de cursisten van zowel de basis- als de vervolgcursus hun welverdiende NBV-diploma ontvangen. Van de geslaagden van de vervolgcursus is helaas geen geschikte foto beschikbaar.

De geslaagden van de basiscursus, v.l.n.r: Karin Friesen, Joep Verhaegh (docent), Musa Khayat, Bijenkoningin Andrea, Annemarie Theeuwen, Hub Verkoeyen, Jan Hanssen, Truus Stemkens, Mathijs Herremans, Henk van Heeswijk, Jack Haegens, Erik Thiesen, Chris Peters, Monique Hoeymakers, Matthijs Vergeldt, Marian Peters, Helena Schmetz en Marcel Derks.

Niet op de foto maar wel geslaagd: Thijs van Dijk, Mark Thissen en Thibo Friesen. Foto Mathijs Herremans.

Vercolgcursus Bijenhouden (helaas geen geschikte foto)

Paul Theeuwen, Stefan Michels, Erik Groetelaars, Peter Alards, Jan Aerts, Frank Tangelder, Ger van den Homberg en Henri Gootzen.

Vraag en aanbod

Te Koop: bijenvolken Carnica F1 met of zonder kasten. G. Thijssen, Oud Goltenweg 55, 5916 NR Venlo, **t** 077- 3541901, **m** 06- 2121 79 28.

Te koop: vitale en zachtvaardige bijenvolken Carnica, eerste nateelt eilandbevruchte moeder 2015, met of zonder kast. Ideaal voor beginnende imkers.
Joep Verhaegh, Horst(L), **t** 077-3983424.

Te koop: Buckfast raszuivere en F1 volken op raam. In 2015 heb ik na geteeld van 5 raszuivere lijnen:
HR C0409, B4(DAB), KB 221, KB567, HT1241. Per raam volledig bezet met bijen €12,50 voor een raszuivere koningin betaal je €50,- extra.
D.A.Blanken, Schaapweg 12, 9989 CE Warffum, **t** 0595-423315, **e** dablanken@ziggo.nl.

Te koop gevraagd: goede gebruikte zwarte vulkaanberoker. Inl.: Jef Bormans
m 0651066244, **e** bormans-fruit@kpnplanet.nl.

Te koop: Tetradium danielii bijenboom plantgoed 50-70 en grotere maten. Bloeit juli/aug. Inl. **m** 06-52246563, **e** huigbong@xs4all.nl (Zwiggelte Dr.).

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-3584543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Te koop: Buckfastbijen op ramen
G. Platen, **t** 0599-584123 of 584125 (Ter Apel).

Te koop: Buckfastbijenvolken
A.J.M. Mooten, **t** 0599-212934 (Buinen Dr.).

Agenda

Meer informatie over onderstaande en andere evenementen vindt u op onze website.

7 februari Deurne

Open Huis. Zie onder 5 juni.

20 februari Wageningen

Bijeenkomst NBV-hoofdbestuur en groepen.

20 februari Vorden

13.00 u ALV BBV regio Oost in Dorpshuis, Raadhuisstraat 6. 14.00 u voordracht Ghislain de Roeck, verloting 16.00 u van o.a. Buckfast-F1 moeren, tegoedbonnen voor bevruchtungsstation Ameland en imkerboeken. Toegang voor BBV-leden gratis. NBV-leden €10 entree. NBV'ers, die meteen lid worden van BBV-regio Oost krijgen entree terug! Opgave bij: Lotty v.d. Bosch, **e** lgc.vandenbosch@gmail.com o.v.v. wel of geen lid BBV.

24 februari Zwolle

Lezing door Natascha Zwaal over angelloze bijen van de Maya's. Deze bijen worden door de Maya's vereerd en de teelt kent vele rituelen en verhalen. **a** 19.30 u, entree €4,- in de Schellerhoeve. Inl.: Sander Uiterwijk, **e** sanderjose@home.nl, **i** www.bijenteeltverenigingzwolle.nl.

26 februari Ruinen

Bijeenkomst om 20.00 u in de HCR Kuik, Brink 15, 7963 AA. Spreker Henk Rostohar uit Wezep over de fijne kneepjes van de koningin-teelt. Toegang gratis. Inl.: Bij Eiso Eizinga, **e** e.w.eizinga@gmail.com of Roel Broekman, **e** roel_broekman@hotmail.com.

27 februari Uddel

Algemene Ledenvergadering BBV om 10.00 u, in 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33, **t** 0577-401242, gratis parkeren. Inl.: Ronald de Moor (secr.), **e** bbvnedsecretaris@gmail.com, **m** 06-46189749.

6 maart Deurne

Open Huis. Zie onder 5 juni.

12 maart Zeist

BD-imkerdag. Zie elders in dit nummer.

15 maart Udenhout

Alles over waarnemingen in de bijenkast. Org. Groep Midden-Brabant, 19.30 u in partycentrum 'De Schol', Stationstraat 13. Inl.: Marcel Horck, **m** 06-15258421, **e** info@beezzz.nl.

18 maart Ruinen

De nationale bijenboelavond in HCR Kuik, Brink 15, 7963 AA. Zaal open 18.30 u om de kavels te bekijken (kavellijst € 1,50). Inbreng goederen is mogelijk! Inl.: **t** 0522-451290 of via: **e** roel_broekman@hotmail.com.

28 maart (Tweede Paasdag) Oss

Bijen- en natuurmarkt van 11-16 u, terrein NME-centrum/Kinderboerderij De Elzenhoek, A.v. Schuurmanstraat 602, 5344 TC. Vele kramen, bijenvolken en activiteiten voor groot en klein. Org. en info: Bijenteeltmuseum Ecopoll, **i** www.ecopoll.nl, **m** 06-20431610.

3 april Deurne

Open Huis. Zie onder 5 juni.

9 april Wageningen

Feestelijke heropening van het Bijenhuis.

9 april Doorn (Driebergen)

55ste Piet Beens Bijen- en natuurmarkt van 7-15 u, org. NBV afd. Driebergen-Doorn, in 2016 op nieuwe locatie: Keizerswei aan de Langbroekerweg 10. Inl.: R. de Klerk (secr.), **m** 06-51519451, **e** r.klerk@planet.nl, **i** www.bijenvereniging-driebergen-doorn.nl.

17 april Boxtel

Bijen- en plantenmarkt i.v.m. 250-jarig jubileum Bijenhoudervereniging Sint-Ambrosius, o.a. verkoop imkermateriaal, bijenvolken, informatiestands en kinderactiviteiten. Van 10-15 u in Park Molenwijk, ingang v.a. Essche Heike. Inl.: Piet Bressers, **t** 0411-601595.

23 april Wageningen

Algemene Ledenvergadering NBV.

1 mei Deurne

Open Huis. Zie onder 5 juni.

7 mei Buurse

Imkerboelmarkt van 10-17 u met bijenvolkjes en tweedehands imkermaterialen. **a** 10 u op 'Erve Hanebulten', Frans en Monique ter Huurne, Beekweg 10, 7481 RG, **t** 053-5696650, **e** erve.hanebulten@kpnmail.nl. Organisatie i.s.m. afd. Heidebloem Haaksbergen.

5 juni Deurne

Open Huis met voorlichting en film over bijenhouden, een fototentoonstelling in de bijenhal en demonstraties, 13-16.30 u. In 'de Ossensbeemd', Haageind 31. Inl.: J. Berkers, **t** 0493-317728, **e** j.berkers16@chello.nl.

5 juni Helmond

Grote, niet-commerciële, zeer gevarieerde natuurmarkt rondom thema 'natuur, duurzaamheid en educatie', 12-17 u in stadspark de Warande (gps: De Kluis 2), ook kinderactiviteiten! Inl.: **i** www.imkersvereniginghelmond.nl.

100 jaar imkers in Horst e.o.

Tekst en foto Henk van der Scheer

November vorig jaar sprak ik met Jan Schrage, voorzitter en Joep Verhaegh, oud-voorzitter van Imkervereniging Horst e.o. over het wel en wee van de jubilerende vereniging. Dat gesprek vond plaats in 't Zoemhukske. Een mooi verenigingsgebouw mét bijenstal en omgeven door een drachtplantentuin in de schaduw van de ruïne van het kasteel Huys ter Horst gelegen in de Kasteelse bossen met daarin echt brons-groen eikenhout. Tot verdriet van beide heren zijn dat geen drachtplanten, maar windbloeiërs. Het werd me duidelijk dat 'Horst' een gezellige en actieve vereniging is.

De Imkervereniging Horst e.o.

De vereniging telt ongeveer honderd leden. De meeste leden hebben niet meer dan vijf volken. De 'grote' imkers, met meer dan honderd volken, houden vooral Carnica's en dat geeft een paraplu van Carnica-darren in het gebied. Een deel van de leden heeft zich verenigd in een studieclub, genaamd 'De Speurbij'. Die komt zes keer per jaar bijeen of gaat op excursie. Het gaat om praktijkonderwerpen die ingeleid worden door ervaren imkers. Alle leden zijn welkom bij dergelijke bijeenkomsten. Voorts kent de vereniging het fenomeen imkercafé: eens per maand ontmoeten leden elkaar voor de gezelligheid en om ervaringen uit te wisselen. Niet-imkers zijn ook welkom.

De vereniging duidt 't Zoemhukske aan met de weidse term 'Praktijkcentrum voor Bijenteelt'. Zo worden er cursussen voor bijenteelt, drachtplanten en bestuiving georganiseerd en lezingen en workshops gehouden. Agrariërs kunnen er terecht voor informatie over bestuivingmethoden en als ze bijenvolken nodig hebben, kunnen ze zich daar melden bij het Meldpunt Bestuiving. Scholen, verenigingen en families kunnen op afspraak het Zoemhukske bezoeken voor een boeiende presenta-

tie over de bloemen en de bijen. Natuurlijk doen leden van de vereniging mee aan de Open Imkerijdagen onder het motto: aandacht vragen voor bijen en hun leefomgeving.

Van VBBN via LLTB naar NBV

In 2015 jubileerde de Imkervereniging Horst e.o., nu een afdeling van de NBV. Het was even zoeken in de verslagen, maar uiteindelijk bleek 3 maart 1915 de oprichtingsdatum. In die tijd was iedere geregistreerde imker lid van de enige, in 1897 opgerichte imkervereniging, de VBBN, en de afdeling hoorde daar dus ook toe. Dat duurde tot 1921 toen duizenden leden uit het zuiden bedankten en eigen bonden stichtten. Met name het toenmalig beleid van het hoofdbestuur van de VBBN ten aanzien van de afdeling Handel was velen een doorn in het oog, maar ook de kerk trok aan haar parochianen. Ook de Imkervereniging Horst e.o. vertrok en sloot zich aan bij de Bond van Imkers van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB). Pas met de fusie in 2006 verenigden imkers uit het zuiden en noorden van ons land zich weer, nu in de NBV.

Het 'grondgebied' van de vereniging strekt zich uit over de Noord-Limburgse

gemeenten Bergen, Horst aan de Maas, Peel en Maas, Venlo en Venray. In laatstgenoemde gemeente komt nog een afdeling voor van de imkersbond ABTB, waarmee in voorkomende gevallen wordt samengewerkt. In de gemeente Horst aan de Maas is ook nog de Imkervereniging Sevenum-America van de NBV actief.

Viering van het jubileum

Op 19 april was er een groots opgezette bijen- en natuurmarkt die geopend werd door de 'Groen'-gedeputeerde van de Provincie Patrick van der Broeck. Dit was tevens de opening van het jubileumjaar. Die dag werd druk bezocht. Over het terrein liep de hele dag een dame verkleed als bijenkoningin met twee kinderen verkleed als jonge bijen. Diverse standhouders toonden hun planten.

In het voorjaar werd op basisscholen voorlichting gegeven over honingbijen en wilde bijen in samenwerking met het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN). 25 scholen kregen een bijenhotel aangeboden. Het symposium 'Limburgers bijeen voor bijen' op 15 oktober 2015 was de kers op de taart voor de viering van het jubileum. Het symposium was een

Jan Schrage (links) en Joep Verhaegh bij het Zoemhukske.

gezamenlijk initiatief van de Imkervereniging en CITAVERDE Bedrijfsopleidingen te Horst en werd mede-georganiseerd door de Provincie Limburg. De Imkervereniging vroeg daarmee aandacht voor bijen en hun leefomgeving en wilde haar kennis over de noodzaak van de bij met overheid, onderwijs en het bedrijfsleven delen. In de komende vijf jaar gaan twintig Limburgse bedrijven en organisaties samen projecten oppakken en uitvoeren. U hebt er alles over kunnen lezen in het vorige nummer van Bijenhouden. Op Sint Ambrosiusdag, de eerste zaterdag na 6 december, kreeg de viering van het jubileum een vervolg voor de leden. Ieder jaar op die dag ontmoeten de leden en hun partners elkaar op een feestelijke bijeenkomst. Zo ook op 12 december jl. Een etentje, een bandje, de hulding van twee leden die 50 jaar lid waren en diploma's voor de geslaagden van de bijenteeltcursussen. Tijdens die feestelijke Ambrosiusviering is de imkervereniging onderscheiden met de Koninklijke Erepenninng in verband met het 100-jarig bestaan.

Groenfonds

Imkers werken niet alleen in de bijen, maar ook vóór de bijen. Braakliggende gronden en zogenoemde overhoeken worden jaarlijks ingezaaid met eenjarige bloemen. Bessenstruiken en bijvriendelijke bomen worden waar mogelijk aangeplant, vaak als erfbeplanting bij boerderijen. De bijenhouders hebben regelmatig overleg over drachtverbetering met de (lokale) overheid en natuurverenigingen, zoals de Stichting Landschap Horst aan de Maas. Gezamenlijk zorgen bijenhouders, overheid en natuurverenigingen er vervolgens voor dat ook daadwerkelijk invulling wordt gegeven aan die verbetering. Om het zaaizaad te kunnen bekostigen werd in 1975 een zaadfonds opgericht, nu Groenfonds geheten. Aan dat fonds droegen meerdere partijen bij, waaronder tuinbouwverenigingen en boerenbonden. Met het Groenfonds wordt het aanbod van nectar en stuifmeel verhoogd voor honingbijen, hommels, solitaire bijen en vlinders en het levert zo een bijdrage aan de natuurwaarden

Inzaai bekostigd uit Groenfonds (Foto Jan Schrage)

op het Noord-Limburgse platteland. Voor honingbijen blijkt van belang dat die eenjarige bloemen in september een tweede bloei geven waarvan veel stuifmeel wordt verzameld. Dat is nodig omdat in het gebied heel veel bijenvolken zijn voor de bestuiving van tuinbouwgewassen.

Het Noord-Limburgs landschap

Het werkgebied van de vereniging kent hoogteverschillen door bewegingen langs geologische breuklijnen die meer dan 50 miljoen jaar geleden zijn ontstaan. Een van de belangrijkste is de Peelrandbreuk. Die heeft er voor gezorgd dat het gebied ten oosten van die breuk, indertijd een zandige vlakte die begroeid raakte met hoogveen, omhoog werd geduwd en er een horst ontstond, de Peelhorst. Het dorp Horst ligt op het oostelijk deel van de Peelhorst en is relatief laat in de tijd in de 12de eeuw ontstaan. Ten westen van die breuklijn daalde het gebied en ontstond de Roerdalslenk. Daar stroomde toen de Maas doorheen. Ongeveer 700.000 jaar geleden werd door de bewegingen de Maas naar het oosten 'geduwd' in de Venloslenk. Ook daar schoof de Maas geleidelijk op, eerst naar het oosten, en later weer naar het westen. De Maas, een regenrivier, heeft door het meanderen bij de overstromingen in elke winter zand, klei en veel grind afgezet. Een mooi overzicht van die geschiedenis geeft een prachtige multimedia-presentatie

op de site: www.landschaphorstaandemaas.nl/projecten/de-geschiedenis-van-ons-landschap.

Voor 1850 was De Peel een hoogveen-gebied van ongeveer 30.000 hectare. Het moerassige gebied was nauwelijks toegankelijk. Door grootschalige turfwinning en daarna ontginning tot landbouwgrond, is het grootste deel van het hoogveen verdwenen. Noord-Limburg is nu een voornamelijk agrarisch gebied met naast landbouw en veeteelt (varkens en kippen) ook (glas)tuinbouw met als voornaamste producten aardbei, paprika, tomaat, augurk en snijbloemen, maar ook asperges en champignons. Ongeveer een derde van de totale Nederlandse champignonproductie komt uit de gemeente Horst aan de Maas. Daarnaast is er veel boomteelt met vooral rozen en andere tuinplanten. Bij het dorp Lottum wordt 70% van alle Nederlandse rozen gekweekt. Rondom het dorp Melderslo worden blauwe bessen geteeld op in totaal 300 ha. Er is een fietsroute de 'Blauwe bessenroute' uitgezet. In de diverse loofbossen en natuurgebieden komen naast eiken ook veel beuken en linden voor. De uitstoot van stikstof door de veehouderij heeft invloed op de flora in die bossen en dat uit zich in de groei van opvallend veel bramen en brandnetels. ●

Koninklijke erepenning voor Horst e.o.

Op 12 december jl. ontving imkervereniging Horst en omstreken tijdens haar jaarlijkse Ambrosiusviering vanwege haar 100-jarig bestaan de Koninklijke Erepennning. Burgemeester Cees van Rooij van de Gemeente Horst aan de Maas reikte hem uit. Hij memoreerde in zijn toelichting dat de vereniging een belangrijke plaats heeft binnen de gemeenschap waar het gaat om aandacht voor bijen, hun leefomgeving en de economie. De imkervereniging, bij monde van haar voorzitter Jan Schrage, ziet deze onderscheiding als een enorme waardering voor het werk van haar leden de afgelopen eeuw. De onderscheiding draagt hij daarom op aan alle leden. Ook ziet de voorzitter de onderscheiding als impuls om met nog meer energie door te gaan op de ingeslagen weg. De start daarvoor

Ambrosiusviering: Burgemeester Cees van Rooij overhandigt voorzitter Jan Schrage de Koninklijke Erepennning.

is al gegeven tijdens het Symposium 'Limburgers bijeen voor Bijen' in oktober 2015. De uitvoering ervan onder de noemer 'Samen voor bijen' is in volle gang als onderdeel van het Kenniscentrum Natuur & Leefomgeving. Citaverde Bedrijfsopleidingen in Horst

trekt het project. Partners zijn onder andere Vlinderstichting, Food4Bees, BTL advies, Attractiepark Toverland en de imkers. De toekenning van de Koninklijke Erepennning is een prachtige afsluiting van een mooi en vruchtbaar jubileumjaar. ●

Goed geschoten

Honingverkoper in Ashgabad, Turkmenistan op 07-11-2015. Genomen door Jan Verstraten, ingezonden door Jan van Cadsand. Jan Verstraten woont in Kinsail, Ierland, maar was in Turkmenistan voor het starten van een land- en tuinbouwproject met irrigatie in een stuk woestijn, waar een rivier doorheen loopt.

Verzamelaarsbeurs in Beesd op de Heerlijkheid Mariënwaerd

Tekst en foto Dick van Leeuwen

Op zaterdag 2 april wordt voor de derde keer een verzamelaarsbeurs van BIJ-zaken gehouden op landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd in Beesd. U kunt zich weer laten inspireren door wat imkers zoal verzamelen op het gebied van bijen, honing en andere BIJ-zaken. Zo'n vijftien aanbieders van bijvoorbeeld honingpotten, bijenkorven, postzegels, munten of blikken met bijen, bijenknuffels, bijenkunst en honingetiketten ontvangen u graag. De belangstelling voor de beurs groeit. De afgelopen jaren kregen we zelfs bezoekers uit Engeland, België en Duitsland. Voor veel imkers is het een bijzondere ontmoetingsplek. Dit jaar zijn er ook drachtplanten te koop. Heeft u zelf verzamelobjecten of drachtplanten aan te bieden, meldt u dan aan voor een gratis tafel. De beurs is gratis toegankelijk. De Zorgimkerij vindt u op de Notendijk 1A in Beesd.

De beurs duurt van 10.00 tot 16.00 uur. Het programma en adres vindt u op www.dezorgimkerij.nl/agenda **i** www.dezorgimkerij.nl, **t** 0345-581063, **m** 06-13735769 De maanden april en mei is De Zorgimkerij ook op zaterdag en zondag geopend tussen 10.30u en 15.30u, uitgezonderd de feestdagen.

Curiosa

Wat gaat u allemaal zien? Wat dacht u van honingpotten, sierhoningpotten, honingdraaiers, kuipjes honing ('hotelcupjes'), koffiemelkcupdekseltjes met bij of honingraat, etiketten van honing, mede of honingwijn, honingbier of sterke drank, postzegels, munten met bijen of gedenkpenningen, geld (denk aan het biljet van 50 gulden), noodgeld (vooral Duits, uit de diverse oorlogen), imkergereedschappen, historische bijenkasten en korven, affiches van

honingfirma's en bijenfilms, spaarpotten, kerstballen met bijtjes, vingerhoedjes als bijenkorf, bijenboeken (een héél breed assortiment!), boekillustraties, gravures, litho's, etsen, honingbierbier-viltjes, emaille reclameborden, schoolplaten, ansichtkaarten, Ex Libris, briefpapier van honing- en wasverwerkende firma's, rekeningen, speldjes, films/DVD's/video's, diaseries, imkertijdschriften zowel Nederlands als Internationaal, lucifermerken, sigarenbandjes, kinderspeelgoed, Maya-de-Bij en Winnie-the-Pooh verzamelspul, stropdassen, honingpotdeksels, bijenadvertenties, poëziealbumplaatjes, telefoonkaarten, vlaggen & vaandels, verpakkingsmateriaal, cadeaupapier, lepeltjes, gemeentewapens, Ambrosiusbeelden, servies en tegeltjes. Keuze genoeg! De lijst is waarschijnlijk nog lang niet compleet! ●

Je raakt niet uitgekeken!

Verslag studiemiddag groep Zuid-Holland

Meer koninginnenteelt: minder varroa

Tekst en foto Leo van der Heijden

Op zaterdag 7 november 2015 vond de studiedag van de Groep Zuid-Holland plaats. Het thema was 'Minder varroa met meer koninginnenteelt'. Het boeiende programma omvatte drie lezingen.

Pim Brascamp verzorgde de eerste lezing. Brascamp verdiende zijn sporen in de veefokkerij. Na zijn pensioen is hij zich gaan toeleggen op de rasverbetering van honingbijen. Hij lichtte toe waarom het selecteren op eigen stand

maar heel weinig perspectief biedt zolang de imker de darren waarmee zijn jonge moeren paren niet of onvoldoende kan selecteren. Onbekende darren kunnen iedere keer de gewenste eigenschappen waarop wordt geselecteerd te niet doen of in ieder geval in expressie een stuk verminderen. Via het programma Beebreed kan men een overzicht krijgen van teeltwaardeschattingen van de moeren van alle aangesloten imkers.

De tweede lezing werd verzorgd door Ben Som de Cerff, bijenteeltleraar en bekend van de rubriek "Bijenwerk" op de website van de NBV en van de NBV-Bijenblog. Ben hield een betoog voor de kleine imker om ook aan koninginnenteelt te gaan doen: een verdieping van de imkerhobby. Hij legde uit hoe een kleine imker op een makkelijke manier koninginnen kan telen.

Bartjan Fernhout, voorzitter van de Stichting Arista Bee Research, sloot de middag af. Bartjan legde in zijn presentatie uit hoe de stichting op zoek is naar bijen met 100% VSH-eigenschap (Varroa Sensitive Hygiene). Aangenomen wordt dat deze eigenschap berust op twee recessieve genen. Het ene gen zorgt ervoor dat bijen gesloten broed, met daarin een reproducerende varroamijt, herkennen en openen. Het andere gen zorgt ervoor dat de besmette cel wordt geruimd. Hierdoor kan de varroamijt zich niet vermeerderen. De besmettingsgraad in het volk wordt hierdoor zo laag dat bestrijden niet meer nodig is. Door middel van inseminatie van moeren met het sperma van een enkele dar probeert men de gewenste eigenschappen snel zichtbaar te maken. Volgens Bartjan is de grootste uitdaging het blijven beschikken over voldoende varroamijten ingeval veel volken 100% VSH zijn. Deze mijten zijn nodig om nieuwe volken te kunnen testen op hun VSH-eigenschappen.

De studiedag vond plaats in de kantine van de MBO-school de Palmentuin. Er waren ruim 80 imkers uit heel Zuid-Holland bijeen. Het depot van de afdeling Rotterdam had een hoeveelheid materialen meegenomen, toegespitst op koninginnenteelt. Vooraf en in de pauze konden deze bekeken en gekocht worden.

De middag werd geleid door de dagvoorzitter Wouter Schouwstra. ●

Pim Brascamp over het belang van de selectie van darren.

BUCKFAST KONINGINNEN

Eenvoudigweg de beste koninginnen

UW GARANTIE VOOR EEN GOED BIJENZEIZOEN !

Onze eerste klas koninginnenteelt is gebaseerd op 25 jaar solide ervaring

Koop online Buckfast koninginnen:

www.buckfast.dk

en vindt voor uw keus de juiste informatie.

DIRECTEUR VAN BUCKFAST DENEMARKE **KELD BRANDSTRUP**

Landelijke BD-imkerbijeenkomst 12 maart

Leve het landschap

Stichtse Vrije School, Socrateslaan 22 A,
3707 GL, Zeist

Programma

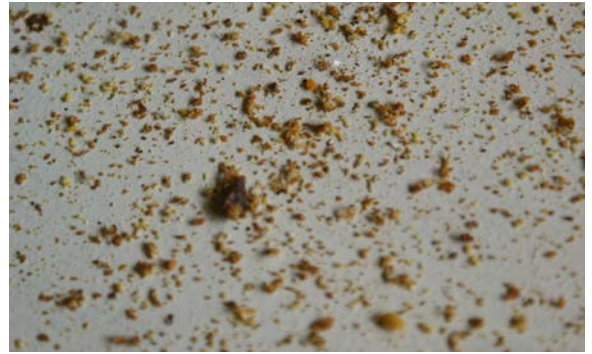
- 08.45 Ontvangst met koffie en thee
 09.00 Opening, mededelingen en inleiding
 09.15 Het **darren- en werksterkoor**
 van Astrid Schoots
 09.30 "Een bezielde landschap" Wim van Grasstek
 11.00 Pauze
 11.30 "Lectoraat Bijenhouderij en Bijengezondheid"
 door Karin Steijven
 12.00 **Inleidingen van drie sprekers (20 min elk)**
vanuit organisaties nauw verbonden met
het welzijn van de bodem en het landschap
 13.00 Ruime lunchpauze (soep, broodjes, fruit) en
 een twintigtal stands
 14.30 Parallelsessies duur 60 min per sessie,
 tweede sessie aanvang om 16.00. Kies uit:
- Praktisch BD imkeren voor gevorderden
 - Albert Muller
  - Praktisch BD imkeren voor beginners
 - Rinske en Angélique van 'Immeke'
  - Het lezen van natuurlijke raat en hoe met
 natuurbouw om te gaan - Wim van Grasstek
  - Propolis vanuit vele aspecten benaderd
 - Roger Wijnants
  - Fenomenologie en planeetinvloeden in de
 tuin - Gerhard Jannink
  - Ontstaansgeschiedenis van de honingbij
 - Theo Georgiades
  - Diversiteiten in het landschap - Peter de
 Groot
  - Een drietal workshops met de inleiders van
 de ochtend
- 17.00 Verwachte eindtijd

Aanmelden

Dagprogramma incl. koffie/thee en lunch € 32,50
 Dagprogramma incl. koffie/thee € 25,00. Bij voorkeur
 via de website www.bdimkers.nl. Klik op 'aanmelding
 BD imkerdag' in de agenda of op de pagina over de
 BD-imkerdag onder 'activiteiten imkerdag' waarna u
 tickets kunt bestellen.
 Of, door een overboeking vóór 7 maart van het
 entreebedrag t.n.v. BDimkerwerkgroepNederland,
 IBAN: NL86 INGB 0006 7229 97 en BIC: INGB NL2A.
 Vermeld "BD-imkerdag 2016" + uw naam en
 postcode.

De dag wordt georganiseerd door de BD-imkerwerk-
 groep. Nadere informatie: www.bdimkers.nl.

Ook niet-imkers zijn, zoals altijd, van harte welkom! ●

Inventarisatie i.v.m. Congres Duurzame Bij

Simultaanvertaling gewenst?

De Duurzame Bij organiseert in samenwerking met
 de internationale organisatie SICAMM de 2016
 International Black Bee Conference in Lunteren.
 De voertaal tijdens dit tweedaagse congres is Engels.
 We hopen dat ook veel Nederlandse imkers geïnter-
 resseerd zijn en de conferentie bij willen wonen.

Het feit dat de voertaal Engels is, zou een belemme-
 ring kunnen zijn om de conferentie bij te wonen.
 Daarom zoeken wij mogelijkheden voor simultaanver-
 tallingen. Het simultaan vertalen blijkt echter duur en
 zal zeker enkele duizenden euro's kosten, onafhan-
 kelijk van het aantal imkers dat gebruik zal maken
 van de vertaling.

Bij deze willen wij inventariseren hoeveel imkers de
 2016 International Black Bee Conference in Lunteren
 bij zouden willen/kunnen bijwonen mits de mogelijk-
 heid van een vertaling van het Engels naar het
 Nederlands wordt geboden.

De totale congreskosten, inclusief maaltijden en twee
 overnachtingen in het congrescentrum 'De Werelt',
 bedragen € 350,-. Bijwonen van één dag kan ook,
 dan zijn de kosten maximaal € 75,-. Wij zijn nog op
 zoek naar mogelijkheden de congreskosten te
 verlagen.

Als u van plan bent aan de conferentie deel te nemen
 en u een vertaling wenst, stuur dan de volgende
 reactie naar info@deduurzamebij.nl.

"Ik ben van plan aan de 2016 international Black Bee
 Conference deel te nemen. ik maak wel/niet gebruik
 van de simultaanvertaling".

Hartelijk dank voor de reactie!

Marleen Boerjan, voorzitter De Duurzame Bij

N 52°.09'32"
O 4°.30'31"

Bijen op stand

Plaats
Leiden
Capaciteit
2 kasten
Uitvliegopening
op het zuidwesten

Sinds
2015
Foto en tekst
Rien van Broekhoven

Stadsimkeren, helemaal van deze tijd. Dat kan ook op het dakterras, zoals Norbert van Wijk hier laat zien, nét buiten het centrum van Leiden. Op een ruimte van 2 x 3 m² staat niet alleen zijn – op dit moment enige – volk, maar daarnaast ook een grote verzameling bloempotten, in de zomer goed voor een weelderige bloemenzee. Bij mooi weer worden er een paar stoelen bij gezet om er naar te kunnen kijken. “Geen enkel probleem, we zitten elkaar nooit in de weg. Omdat de huizen hier best dicht op elkaar staan, hebben we het uiteraard ook met de burens overlegd en die vinden het prima.” Het is de bedoeling dat er volgend jaar nog een kast naast komt te staan, maar dan is het maximum toch écht wel bereikt.

Het terras is bereikbaar via een deur vanuit de slaapkamer. En daar schuilt het enige valkuiltje: “Als het ‘s zomers in de avond lang warm blijft en de bijen zitten nog buiten wanneer we binnen het licht aan doen, dan willen ze nog wel eens de slaapkamer in komen...”

Heeft u zelf een bijzondere bijenstal of weet u een markante bijenstal in de buurt, laat het ons horen en zien met een mooie foto: Rien van Broekhoven, p/a Redactie Bijenhouden, redactie@bijenhouden.nl

Uit de oude doos

De boer en den ijmker

Caroline van der Laan (red.)

Dat sommige boeren op de kleistreken van de provincie Groningen nog niet het nut van de bijenteelt inzien, bewijst het volgende gesprek.

“Nadat ik mijn volken geplaatst had in den tuin, dien ik daarvoor in huur heb, en de bijen haar vrijheid gegeven had, ging ik per fiets de bijenweide eens opzoeken, het eerste, wat ik in de omgeving zag, was een stuk land, waar kool op scheen te zijn, ‘t was in de verte reeds te zien, doordat het al bloeide en weldra stapte ik van mijn fiets, om het in oogenschouw te nemen. Tot mijn verwondering hadden de bijen het al gevonden.”

Doch na even rondgekeken te hebben kwam de boer, eigenaar van het stuk kool, bij mij, met de volgende woorden.

“Zoo zijt ge er weer uit het land van hei en struiken met uw nijdige beestjes, als ik baas was, zou ik wel zorgen, dat ge met uw volkje op Drente moest blijven. Ik heb ‘t juist tegen mijn knecht gezegd, dat de ijmker er weer is. Hoor maar eens, wat een gegons in de kool. En nu komt ge zelf nog kijken, of ze er heen vliegen zeker.”

“Ja, ik wilde eens kijken of de bijen het gevonden hadden; maar ik zie wel, dat ik er wat te laat ben, uw kool begint reeds mooi te bloeien.”

“Zoo, te laat, ge moest nog wel 14 dagen gewacht hebben, dan konden uw beestjes mij niet zooveel bloesems er af vreten als nu; want dat is het kwaad, dat ze er aan doen: de bloei valt er af, als zij er op loopen. In de eerste week is dat nog niet zoo erg; maar als het in vollen bloei is, dan komen er zooveel van uw beestjes op afzetten, dat ik zelf met tegenzin naar mijn kool ga kijken, het vliegt ovr al vol van uw goedje, alle bloemen gaan ze bij langs.”

“Ja vriend daar halen ze honing uit. Die bloemen, die er afvallen, zijn uitgebloeid, daar hebben de bijen niets aan.”

“Het kan wel zijn; maar ik heb liever, dat ze er niet op vliegen, ik kan om u wel koolzaad verbouwen.”

“Maar nu hebt ge het mis boertje, als er geen bijen uw kool bevlogen, zal er ook niet veel zaad van komen. Weet ge wel dat er vrouwelijke en mannelijke bloemdeelen zijn? En doordat de bijen van de eene bloem op de andere vliegen, brengen zij de bevruchting aan.”

“Nu, ge moet mij niet voor den gek houden, het zijn geen paarden of koeien.”

“Zeker niet, dat in geen geval, maar ik vertel u waarheid.

“‘t Kan allemaal wel zoo wezen, maar ik geloof van die nieuwe dingen niets. Gij moogt mij wel eens een goed stukje honing brengen, dat uw bijen op mijn kool vliegen.”

“Nu daar zal ik om denken; zoodra ik een stukje raathoning heb, zal ik het u bezorgen. Toch moogt ge werkelijk wel blij zijn, dat ik hier met mijn bijen kom; er kwam anders niet veel terecht van uw kool.”

“Maar ge zegt, dat er niet veel van zal komen als gij er niet waart, dat zou ik wel eens willen zien! Het is uitstekend land voor koolbouw en het gewas is toch uitstekend, ik ben er goed over tevreden.”

Ik ging naar mijn bijenstal terug en dacht bij mij zelf, dat het echt jammer is, dat zulke menschen niet beter weten.

W.

Bee Deals wint European Bee Award 2015

De *European Landowner Organisation* (ELO) en de organisatie voor *European Agricultural Machinery* (CEMA) hebben het project Bee Deals bekroond met de European Bee Award 2015. Bee Deals is geselecteerd uit 23 inzendingen. Jenneke van Vliet van CLM (Centrum voor Landbouw en Milieu) kreeg de prijs in december uitgereikt. Een Bee Deal is een afspraak tussen partijen in de voedings-, water- en overheidsketens om de leefomgeving van bijen te verbeteren. Partijen die meedoen zijn onder andere Jumbo supermarkten, Triodos Foundation, diverse groente- en fruittelers, waterschappen, gemeenten en provincies.

De projectpartners hebben een driejarig traject uitgestippeld. In het project dagen ze elkaar en hun bureaus uit om afspraken te maken over bijvriendelijke maatregelen. Het doel van de afspraken is om de dracht te verbeteren, nestplaatsen voor wilde bijen te bieden en schadelijke insecticiden te beperken. CLM en Food4Bees faciliteren de Bee Deals. Zij zorgen voor begeleiding in de uitvoering van de maatregelen door partners, werving van telers en de communicatie onderling en extern. CLM ontwierp hiervoor de Toolbox Goede Bijen Praktijk met tips over bijvriendelijke bestrijding van plagen en ziektes, bloeiende windkeringen en akkerlanden en suggesties voor nestgelegenheden.

De Bee Award is sinds 2014 een prijs voor projecten die werken aan innovatieve, effectieve en opschaalbare oplossingen voor de achteruitgang in populaties (wilde) bijen. ELO en CEMA hebben de prijs, een geldbedrag van € 5.000 ingesteld vanuit hun maatschappelijke betrokkenheid. CLM besteedt dit bedrag volledig aan activiteiten gericht op de bij. De tweede prijs ging naar een Tsjechisch project dat zorgt voor herpopulatie van lokale hommelse soorten. De toolbox met praktische maatregelen voor particulieren en bedrijven is te vinden op www.beedeals.nl.

Afscheid van een imkerfamilie

In mei 2015 schreef ik in het voorwoord van de Bijenhuiscatalogus dat onze bedrijfsvoering gericht is op kwaliteit en duurzaamheid en dat de meeste teamgenoten al lange tijd voor de NBV werkten. Eind 2015 hebben ik en het Hoofdbestuur echter in goed overleg besloten om ieder zijn eigen weg te gaan. Vanaf 2008 tot nu kijk ik terug op een zeer turbulente tijd en ben ik trots op de positieve impuls die de Nederlandse imkerij heeft gekregen. We hebben een spectaculaire groei meegemaakt met bijbehorende groeistuipen en straks is er een mooi nieuw Bijenhuis. Ook mijn familie neemt afscheid van de NBV, Dorien stond in de winkel en maakte

Gereedschap en uitrustingen gezocht voor imkers Zambia

Eens per jaar vertrekt Franc Pots naar een ziekenhuis in Chilonga, het arme noorden van Zambia, om daar met paar collega's een paar weken in het ziekenhuis te werken. Zij nemen medische apparatuur mee en brengen kennis over. Hun vaste baken, Pauline Borsboom werkt daar al meer dan zestien jaar als chirurg.

Een promo van haar VVF-programma zie je hier: <https://vimeo.com/72819838> Reisverslagen <https://www.zgt.nl/zgtoverzee>.

Afgelopen reis bleken de boeren in Zambia te experimenteren met bijen. Ze kopen een aantal volken en hangen die hoog in de bomen. Er worden lege kisten omheen gehangen om natuurlijke zwermen op te vangen. Om te oogsten worden de volle kisten uit de boom getrokken en de bijen met hete houtskool gedood. Afgelopen jaar is er goed geoogst maar bleef het aantal zwermen nog wat achter. Daarom adviseerde Franc om rook te gebruiken en heeft hij aangegeven dat de kisten en volken hergebruikt

kunnen worden. De imkers hebben pakken gemaakt van rijstzakken maar kappen zijn een probleem. Iets degelijks is er gewoon niet beschikbaar.

In februari wordt weer een container met medische apparatuur verstuurd. Facilitair compaan Pater Thomas vroeg Franc om de imkers verder te begeleiden door wat gereedschappen mee te sturen.

Daarom deze oproep: wie heeft er basis uitrusting over voor deze Zambiaanse imkers? Met name broekers en kappen. In mei hoopt Franc een fotoreportage te kunnen maken van deze imkers met hun uitrusting en deze terug te koppelen naar de 'sponsors'.

Eventuele financiële bijdragen kunnen naar Stichting ZGT overzee NL42 RABO 0118 3540 43 in Hengelo onder vermelding van Imkers Zambia.

Franc Pots, medisch technoloog, Bernardstr/ 24, 7553 KT Hengelo m 06-20228248, e f.pots@zgt.nl.

de catalogus, mijn drie zoons, imkers in de dop, hielpen mee op markten. Voor de komende tijd ga ik alle leuke en vaak ook persoonlijke contacten die ik dagelijks met imkers had heel erg missen. Voor de toekomst wil ik graag mensen blijven inspireren om bijen te gaan houden. Natuurlijk blijf ik wel verbonden aan de NBV als lid van de afdeling Gorinchem. Heeft u als imker vragen of wilt u uw kennis met mij delen dan kunt u mij altijd bereiken: jeroen@vorstman.eu

Ik wens u een goed bijenjaar!
Vriendelijke groet,
Jeroen Vorstman
manager Bijenhuis/NBV.

Advies bestuivingvergoeding bijenvolken voor 2016

De NBV-commissie Bestuiving heeft besloten de adviesprijzen voor de verhuur van bijenvolken te handhaven op het niveau van 2015. Onderstaande adviezen over vergoedingen kunnen door de imker als een richtlijn worden gehanteerd. Voor plaatsing bij open teelten: € 65 per volk voor drie weken of minder, bij verlenging een toeslag van € 2,50 per dag. Voor plaatsing bij bedekte teelten: € 35 per volk per week. Voor bestuivingsobjecten, waarvoor

in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet, kunnen onderhands vergoedingen worden vastgesteld. Voor transport van de volken vanaf de bijenstal tot aan de teler en later retour kunnen kosten door de imker in rekening worden gebracht. De imker kan een schriftelijke bestuivingsovereenkomst met de teler aangaan. De bestuivingsovereenkomst is te vinden op de website van de NBV: www.bijenhouders.nl/files/pdf/bestuivingsovereenkomst.pdf.

Waarom zit er blauwe aanslag in oude voerbakjes?

Het is al lang geleden dat imkers goedkoop suiker voor hun bijen konden kopen om als voedersuiker, een soort veevoer, te gebruiken. Om te voorkomen dat deze suiker voor menselijke consumptie gebruikt zou worden zocht men naar middelen om de suiker te denatureren. Geëxperimenteerd werd met diverse stoffen die de suiker ongeschikt zou maken voor de mens, echter niet voor de bij. Vlak voor de tweede Wereldoorlog vond Karl von Frisch de oplossing. Al eerder had hij aangetoond dat honingbijen de smaak bitter niet proeven. Hij stelde voor de voedersuiker te mengen met een kleine hoeveelheid octoacetylsacharose, een verbinding van azijnzuur en (tafel)suiker. Deze stof smaakt voor de mens walgelijk bitter maar wordt door de bijen probleemloos opgenomen. Het middel werd op de markt gebracht onder de naam Octosan. Het bleek buitengewoon geschikt, omdat het onschadelijk was voor mens en bij (en bijenbroed). Bovendien werd het middel tijdens het rijpingsproces van de honing binnen enkele weken omgezet in zijn oorspronkelijke bestanddelen suiker en geringe hoeveelheden azijnzuur,

waarbij de bittere smaak weer verdween. Daarom werd ook nog de kleurstof methylviolet toegevoegd die het suikerwater en de eruit gemaakte honing blijvend helder blauw kleurde en de accijnsvrije honing als zodanig herkenbaar maakte. Octosan werd in een aantal Europese landen, waaronder Nederland, geïntroduceerd. Het werd hier vele jaren toegepast. In de zeventiger jaren stopte men met de verstrekking van de gedatureerde suiker. De oudere imkers zullen zich de blauwe aanslag in hun voerbakken nog wel herinneren. Vandaar de foto met de blauwe aanslag in de voerbakken die nog steeds te zien is.

Evert Jan van Tongeren, Vorden

Na laatste ijstijd trokken bijen en boeren samen op in Europa

In veel bijenboeken komt men de plaatjes tegen van honingjagers die in vroeger tijden honing verzamelden uit rotsspleten. Grottekeningen van deze honingjagers maken duidelijk dat honing al duizenden jaren geleden door de mens gebruikt werd. Minder bekend is dat ook bijenwas voor de eerste landbouwers van belang was. Zo behandelde men de aardenwerken potten aan de buitenkant met was om ze waterdicht te maken. Een andere vroege toepassing van bijenwas, waarover ik in een snippetje in Bijenhouden (2013, nr. 1) schreef, was het gebruik door tandartsen. De was werd geogost uit geperste raten door ze in potten te koken waarna de was gezuiverd bewaard werd. Recent onderzoek heeft de aanwezigheid van bijenwas in deze duizenden jaar oude potten aangetoond.

In een artikel in het wetenschappelijk tijdschrift Nature werd kort geleden het gebruik van bijenwas door de mens vanaf 7000 v.Chr. bevestigd. Maar ook kon worden vastgesteld hoe bijenvolken tegelijk met de eerste boerenpopulaties van Turkije naar Noord-Europa trokken. Bij onderzoek van oude potscherven, die bij archeologische opgravingen gevonden werden en waarvan men de ouderdom kon vaststellen door onder andere C-14 bepalingen, ontdekte men na

chemische analyse dat er bijenwas terug te vinden was. Bijenwas is vanwege haar duurzaamheid een goede biomarker (indicator) en daarmee een belangrijke indicatie dat de eerste boeren bijenwas gebruikten. En doordat er van bijen geen fossiele resten in het Holoceen (vanaf 12.000 jaar geleden) werden gevonden, had men nu de mogelijkheid om te zien in welk tempo de bijenvolken naar Noord-Europa 'trokken'. Rondom de Middellandse zee en vooral in Anatolië (Turkije) ontstonden in het begin van het Holoceen de eerste boerengemeenschappen die al bijenvolken hielden. Bekend is dat in Egypte al vanaf 3000 v. Chr. bijen in kleipotten of rieten manden gehouden werden. De uitgebreide serie opgravingen van Turkije tot aan Engeland en Denemarken leverde veel informatie op over de 'trek' van bijenvolken tegelijk met de eerste boerengemeenschappen via de Balkan naar het Noorden van Europa. Dit vond plaats in een tijdvak van 7000 tot 3000 v.Chr. Veel verder dan Denemarken en Engeland zijn de bijenvolken niet gekomen, waarschijnlijk door een te koud klimaat.

Kees van Heemert

Heemert, C. van, 2013. 6500 jaar oude tand gevuld met was. Bijenhouden 7(10):18.
Roffet-Salque1, M. en anderen, 2015. Widespread exploitation of the honeybee by early neolithic farmers. Nature 527:226-231.

Vieren bijen hun verjaardag? Hebben bijen een oma?

100 kindervragen bijen

Kinderen zitten vol vragen waar je niet altijd meteen het antwoord op weet. Bruno Remaut en Bart Vandepoele selecteerden 100 vragen over bijen van Belgische schoolkinderen. Er zitten grappige vragen tussen, zoals 'Kun je hommelmehoning eten?', maar ook serieuze vragen als 'Waarom sterven de bijen uit?' en 'Hoe weten bijen wat ze moeten doen?' Alle vragen krijgen een serieus en gedegen antwoord in '100 kindervragen bijen'.

De auteurs zijn educatief medewerker bij natuurcentrum De Nachtegaal in De Panne, België. Bart Vandepoele

is zelf ook imker. Hij kreeg op zijn zeventiende zijn eerste bijenkastje van zijn oudoom. De auteurs willen 'mensen prikkelen voor het wondermooie van de bijenwereld'. Ze beantwoorden vragen over honingbijen, solitaire bijen, hommels en wespen. Niet alleen de dieren zelf komen aan bod, maar ook hun leefomgeving. De Universiteit Gent gaf inhoudelijke ondersteuning.

Het is een vrolijk boekje vol prachtige foto's en illustraties. De teksten zijn kort en helder geschreven, met grote letters die uitnodigen om zelf te lezen. Beginnende lezers struikelen misschien wel over het taalgebruik, dat

minder kinderachtig is dan de omslag van het boekje doet vermoeden. Het boekje is geschikt voor kinderen vanaf een jaar of zes tot tien, maar ook oudere kinderen en volwassenen kunnen er nog wat van opsteken.

Caroline van der Laan

100 kindervragen bijen

Bruno Remaut, Bart Vandepoele
Stichting Kunstboek

Ook te koop in het Bijenhuis te Wageningen.

978-90-585651-5-0

€ 14,95

advertenties

Huizen crisis ? zo opgelost !

BIJENKASTEN.NL

On(t)roerend goed voor bijen !

Red cedar bijenkasten met unieke hoekverbinding

- SPAARKAST
- DUHOKA/JUMBO KAST
- (6/9/10/11 RAAMS)
- TOPBARHIVE
- VITRINEKAST,
- 3/6 RAAMS-KASTJES
- MAATWERK (BIJ SERIE, BIJV. BESTUUVINGSKASTJES E.D.)

OOK HET ADRES VOOR O.A. :

- KUNSTRAAT
- RAAMPJES
- MERANTI
- MOERROOSTER & GLAZEN ONDERDELEN
- LOSSE EN EXTRA DERDELEN
- EN NOG VEEL MEER.
- ALLES VAN DE BESTE KWALITEIT BETAALBAAR EN DUURZAAM !

Bij -blijven?

www.bijenkasten.nl

De Zorgimkerij in Beesd biedt bijzondere en zinvolle dagbesteding. Het geeft onze cliënten voldoening en structuur. Zij ontdekken en ontwikkelen hun talenten en ontmoeten andere mensen.

Per 1 maart 2016 zijn wij op zoek naar een **begeleider** voor 18 uur per week

Wij zoeken een collega die niet alleen ervaring heeft met mensen met een verstandelijke beperking, maar die ook alles weet van het werk op een imkerij. Heb jij een zorggerichte opleiding afgerond op **MBO niveau 3** en diploma's en ervaring op het gebied van **imkerij en groen**? Dan komen we heel graag in contact met jou.

Kijk voor meer informatie op www.prezzent.nl en www.dezorgimkerij.nl. Heb je vragen, bel dan met teamleider Patricia Kraan, 06 - 53 73 11 17.

Wij zien je sollicitatie graag tegemoet vóór 10 februari 2016 via het formulier op www.prezzent.nl

De Zorgimkerij

Ook voor boekenwijsheid: Het Bijenhuis

Dé lesboeken voor de Basis cursus en de Vervolg cursus Bijenhouden!

TOT 1 MAART
€19,95
Speciale prijs

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen • 0317 422733 • bijenhuis@bijenhuis.nl • www.bijenhuis.nl

Imkerij de Werkbij

We vliegen op naar de...

Startdag 2016
voor de Nederlandse Imkerij
Zaterdag 20 februari
in AL onze vestigingen!

Houd onze website in de gaten voor meer informatie over activiteiten en openingstijden op de diverse locaties. Ook het Groothandelscentrum doet mee!

<p>De Werkbij Veluwe Hoofdweg 33 8166 AC EMST 0317 - 612942 b.g.g.06 - 33186899</p>	<p>De Werkbij Haarlem Vuurtonstraat 1 2034 KL Haarlem 06 - 52 32 34 34</p>	<p>De Werkbij Veenendaal Groothandelscentrum Productiestraat 2a 3903 AW VEENENDAAL 0317 - 612942</p>
<p>Imkerij de Werkbij Rhenen Noordelijke Meentsteeg 18 3911 SE Rhenen 0317 - 616539</p>	<p>De Werkbij Brabant Strijbeekseweg 62a 4856 AB STRJBBEK 076 - 5327707 b.g.g.06 - 51846736</p>	<p>De Werkbij Westland Rijnsburgerweg 114 2671 LD NAALDWJK 0174 - 725204 b.g.g.06 - 31949031</p>

www.dewerkbij.nl

IMKERIJ De Linde

- Verkoop van imkersartikelen
- Verkoop van honing
- Verkoop van bijenvolken en koninginnen
- Bestuiving van gewassen
- Verkoop van ambachtelijk gemaakte bijenwaskaarsen
- Verkoop van pure producten uit het bijenvolk
- Verkoop van cosmetica
- Verkoop van geschenken en kerstpakketten

Afhaaltijden:
Woensdag 13.00-20.00 uur
Zaterdag 09.00-15.00 uur

Pastoor Smitsstraat 27 | 5491 XL Sint-Oedenrode | 06-20372232
info@imkerswinkeldelinde.nl | www.imkerswinkeldelinde.nl